



Drie raadselboekjes uit de 18e eeuw

(met bronnen)

en

Een nyen cluft-boecxken

1. Inleiding
2. Bibliografie & literatuur
3. De raadsels met hun bronnen
4. Indices
5. Afbeeldingen uit het Cluft-boecxken

Drie raadselboekjes uit de 18e eeuw en Een nyeu cluft-boecxken

Het aantal overgeleverde Nederlandse raadselboeken uit de vroegmoderne tijd is niet heel groot. Het oudst bekende raadselboek is het anonieme *Een Niev Clucht Boecxken* uit het midden van de 16e eeuw, dat allerlei soorten raadsels van diverse herkomst bevat, ter verdrijving van de *Droefheyt*. Een editie van de tot voor kort enig bekende druk uit het einde van de 16e eeuw is uitgegeven door Willy Braekman. In latere raadselboeken worden raadsels vaak in belerende of stichtelijke context toegepast, zoals bij schoolmeester Jacob van der Mersch, wiens *Raetsel-boeck* uit 1593 in de daaropvolgende eeuw wel zeven keer werd herdrukt als *T'grootte Raetsel-Boeck*. In de 17e-eeuwse literatuur worden raadsels veelal in de vorm van raadselgedichten gesteld, zoals bij de dichters Roemer Visscher (1614) en Jan van der Veen (1653). Dergelijke gedichten behoorden ook tot het vermaak op bruiloften: Jonker noemt er enkele in zijn *Vrolyke Bruidlofsgast* (1697). Uit het handschrift van Samuel van Huls, die in de 17e eeuw een verzameling van grappen en spreuken voor zichzelf aanlegde, blijkt dat hij bekend was met een aantal van deze oudere raadsels, en dat er mondeling ook minder galante raadsels in omloop waren. Rond 1700 duiken raadsels op in onder andere enkele Gentse almanakken, als strooiwerk in de sectie met voorspellingen.

Drie raadselboekjes uit de 18e eeuw

Uit de 18e eeuw zijn er drie raadselboekjes bekend die allemaal *nieuw raadselboek* in de titel voeren. Het zijn kleine en eenvoudig uitgegeven boekjes, bedoeld als consumptieliteratuur: ze werden gebruikt, stukgelezen en weggegooid, waardoor er maar weinig van bewaard zijn gebleven.

Van deze drie boekjes noemt alleen *Een Nieuw Raadsel-boekjen*, verschenen in 1759 bij Jan de Lange te Deventer, jaartal, drukker en plaats. Het boekje telt 16 pagina's en bevat 97 raadsels en een gedichtje. Het enig bekende exemplaar wordt bewaard in de Athenaeumbibliotheek te Deventer (SAB 100 D 60).

Ook van het tweede boekje, met de titel *Een Nieuw Raadsel-Boek*, is maar één exemplaar bekend, dat wordt bewaard in de Koninklijke Bibliotheek (KB KW 174 K 55: 2). Het bestaat uit één katern van 16 pagina's van klein formaat, en telt maar 48 raadsels. Dergelijke minibookjes konden los worden gecolporteerd of ingebonden bij almanakken: het kalendergedeelte en de praktische informatie over markten en dienstregelingen werd dan gevolgd door afzonderlijke katernen met leerzame of verstrooiende lectuur. Meestal werd op deze katernen geen jaartal, drukker of plaats vermeld, maar een fictieve aanduiding of opdracht aan de lezer, zoals hier: *Gedrukt voor de Liefhebbers*. De inhoud van dit bijwerk was doorgaans niet origineel maar afkomstig uit eerder gepubliceerde werken.

Het andere boekje met dezelfde titel en opdracht, waarvan het enig bekende exemplaar wordt bewaard in de universiteitsbibliotheek te Leiden (UBL 1032 F 43: 9), is ook zo'n minibookje maar dit telt niet één maar twee katernen (32 pagina's dus), wat ongebruikelijker is. Hierdoor is er voldoende plaats om de hele verzameling raadsels op te nemen die ook in *Een Nieuw Raadsel-boekjen* staat, alleen het gedichtje is weggelaten. Er blijft zelfs ruimte over voor negen extra raadsels. Acht hiervan zijn afkomstig uit de *Verzameling van uitgelezene raadzelen*, een ongedateerde, maar vermoedelijk laat-18e-eeuwse verzameling langere raadselgedichten.

De raadsels van de drie boekjes blijken qua bewoording en volgorde overeen te komen, maar elk boekje heeft ook eigen corrupties en correcties: het moet wel om herdrukken van een ouder werk gaan. In ieder geval heeft een groot deel van de raadsels uit de drie boekjes een lange geschiedenis. Zo zijn er van de 97 raadsels van *Een Nieuw Raadsel-boekjen* 65 nagenoeg letterlijk overgenomen uit het 16e-eeuwse *Een Niev Clucht Boecxken*, en zes raadsels zijn, enigszins ingekort, ontleend aan de raadselgedichten uit Roemer Visschers bundel *Brabbeling*, verschenen in 1614. De overige raadsels zijn van onbekende herkomst. Een aantal hiervan heeft een gelijke formele structuur van drie rijmende regels, en is mogelijk dus afkomstig uit eenzelfde bron.

Soorten raadsels

De meeste raadsels uit de drie boekjes zijn raadsels in eigenlijke zin, waarin een op verhullende wijze omschreven object geraden moet worden, zoals het bekende, poëtische raadsel:

(15) Raad.

Het vloog een vogel vederloos,
op eenen boom bladerloos,
doen quam de vrouw mondeloos,
en at den vogel vederloos?

Antw. De Sneeuw viel op eenen boom zonder bladeren, en de Zonne verteerde hem.

of:

(14) Raad.

Vier been nam een been, doe nam twee been drie been, ende wierp na vier been, dat hy liet leggen een been?
antw. Een Hond nam een Schaapsvoet, ende de Kok wierp dien met een drie voet-stoel, dat hy een been liet leggen.

De raadselgedichten die zijn overgenomen uit Roemer Visschers bundel zijn wat langer en bloemrijker. Er blijken in de drie 18e-eeuwse raadselboekjes wel allerlei corrupties in de gedichten te zijn geslopen.

(43) Raad.

By dag ben ik meest bol en zagt,
De meeste verdrukkinge lijd ik by nagt,
Twee gelieven ploegen op my een vreugt (oorspronkelijk: om vrucht)
S. Luyaards gezelschap houd my in groter waerden,
Mijn vel is van 't meest lydende gewas ter aerden;
Mijn ingewand heeft vleesch gedragen bij de lucht?
Antw. Een Bedde.

In sommige gedichten zijn ook traditionele raadselmotieven verwerkt: 't **Meest lydende gewas ter aerden** verwijst naar het internationaal bekende vlasraadsel dat tot thema heeft de bewerkingen die het vlas moet ondergaan (lijden) voordat het linnen is, en **Mijn ingewand heeft vleesch gedragen bij de lucht** omschrijft de vogelveren die het dekbed vullen.

Een aantal raadsels is afkomstig uit de kloostertraditie, waar al vroeg teksten in de vorm van vraag en antwoord circuleerden om godsdienstige kennis over te brengen (vergelijkbaar met catechese).

(76) Raad. Welk mensche heeft het vierde deel van de Wereld gedood?

Antw. Cain, hy versloeg zynen broeder Abel, daar en leefde niemand dan zy twee en haar Ouders.

(2) Raad. Een Jonkvrouw had een Man eer zy een dag oud was, zy baarde een Zoon eer zy twee jaar oud was?

Antw. Eva.

Afgezien van bijbelse thema's kwamen ook meer wijsgerige vragen aan de orde:

(52) Raad. Wat voegt een mensch alderbest?

Antw. Dat hy reden gebruikt, en discreet is.

of de volgende triade:

(48) Raad. Welk zijn de schandelijkste in de wereld?

Antw. Een stout bedelaar, een rijk leugenaar, en een ouden Hoere-jager.

De boekjes bevatten verder een groot aantal scherts vragen, waarbij de respondent op het verkeerde been wordt gezet en de vragensteller zelf het onvermoede (soms flauwe) antwoord geeft.

(47) Raad. Waar vergaderen haar de Meelzakken?

Antw. By de Band.

(67) Raad. Welk handwerk aldermeest steelt?

Antw. De Lepelmakers, Ketelaars en Pannemakers, ende al die ergens steelen aan maken.

(71) Raad. Welk de langste dagen in 't Jaar zijn?

Antw. Die de kortste nachten hebben.

Er is maar één letterraadsel aangetroffen:

(39) Raad.

Met zo veel Letters als mijn naam kan bestaan,
Zo veel voeten heb ik, ende en kan niet gaan;
En mijnen naam en verscheelt niet van Bot:
Waar mijn eerste Letter een S. zo dogte ik niet een kruys:
Want gy zoud my alle gaar aanzien voor Zot?
antw. Een Pot.

Er is eveneens een handvol minneraadsels voorhanden, waarin het wezen van de liefde en erotische dilemma's aan de orde worden gesteld. Deze gaan terug op een 15e-eeuwse Franse verzameling, *Demandes d'Amours*.

(85) Raad. In wat maand zijn de Amoureuksens alderziekste van liefde?

Antw. Als men de Bloemkens plukt in de Mey-maand, want dan is de geneuglijkste tijd des Jaars.

Enige bijzondere raadsels

Verder valt op dat er weinig raadsels zijn opgenomen die raken aan taboegebieden (seksualiteit en scatologie), die bij uitstek verhullend worden omschreven. In het kleinste *Een Nieuw Raadsel-Boek* ontbreken zelfs twee raadsels (26, 46) die wel aanwezig zijn in de beide andere boekjes, ook al is het antwoord van het scatologische raadsel (46) eufemistisch verwoord.

(26) Raad. Het is heden, ende nimmermeer?

antw. Een maagd die haar maagdom verliest, zy en krijgt die nimmermeer weer. Bedenkt dit gy meyskens.

(46) Raad.

Het leid agter den Haag,

't Heeft Kop nog Kraag,

Vleesch nog Vel,

Nogtans ontvliegt zijn aassem wel?

Antw. Gegeten Brood.

Het als dubbelzinnig te interpreteren raadsel over de speld (42) was misschien niet als zodanig bedoeld of herkend: dit ontbreekt in ieder geval niet in het kleinste *Een Nieuw Raadsel-Boek*.

(42) Raad.

Mijn hoofd is dikker als mijn lijf,

Men heeft my lief als ik ben stijf;

Mijn lijf is glad, mijn steert steekt door de kleeren:

Dies mogen my de vrouwen qualijk ontbeeren?

antw. Een Spelle.

Een ander raadsel, dat alleen in de beide grotere boekjes staat, heeft een gewaagder antwoord gekregen, in plaats van het vrouwonvriendelijke *Die rijcke die terstont steruen* uit *Een Niev Chucht Boecxken*:

(80) Raad. Wat Mans Vrouwen zijn de alderprofytelijkste?

Antw. Een Kusters Vrouw, die luyd twee klokken met een zeel. Een Kleermakers vrouw die zet twee knopen aan met een steel. Een Barbiers Vrouw die net twee baarden met een bekken. Een Vleeschhouwers Vrouw die hangt vier quartieren aan een Nagel: ende een Procureur, die schrijft twee brieven met een Pen.

Eén van de raadsels, die eigenlijk een zegswijze betreft, bevat een toevoeging in de beide edities van *Een Nieuw Raadsel-Boek* die specifiek verwijst naar de marskramer, en niet voorhanden is in *Een Nieuw Raadsel-boekjen*:

(40) Raad Wat verbetert alle ding?

Antw. De Boter, maar in de Kramers mars niet.

Het laatste raadsel in het Leidse exemplaar van *Een Nieuw Raadsel-Boek*, dat het jongste boekje is, lijkt uit de volksmond te zijn opgetekend. Het heeft als bijzonderheid dat er een symbolische beloning in het vooruitzicht wordt gesteld als het raadsel wordt geraden.

(107) Raad.

Tusschen hier en Romen,

staan zeven hoge boomen,

't Is geen Ipen nog geen Essen,

gy zult het niet raden al waart gy met u zessen;

Kunt gy het raden

ik zal u een Hoentje braden,

Kunt gy het denken

ik zal u een kanne Bier schenken?

Antw. De Zeven-ster.

Een nyeu cluft-boecxken

Van *Een Niev Clucht Boecxken*, waaraan de 18e-eeuwse raadselboekjes de meeste raadsels hebben ontleend, was tot voor kort maar één enkel exemplaar bekend, dat is gedrukt in Antwerpen bij Pauwels Stroobant, die werkzaam was aan het einde van de 16e eeuw. Op grond van de approbatie van 2 december 1548 te Brussel werd al vermoed dat dit exemplaar feitelijk een herdruk betrof.

Er blijkt echter nog een exemplaar van dit raadselboek te zijn overgeleverd, met de titel *Een nyeu cluft-boecxken*, dat wordt bewaard in de stadsbibliotheek van Braunschweig (Ministerial M 1279). Het is gedrukt door Jan Mathijszoon aan de Hoygraft in Leiden, die hier zijn bedrijf had tussen 1556 en 1558. Het raadselboek was dus ook al vroeg in de noordelijke Nederlanden bekend. In dit boekje ontbreken jaartal en plaats in de approbatie. Het handgeschreven jaartal op de titelpagina is mogelijk te lezen als 1576, misschien de datum van verwerving.

Op het voorblad van het boekje staat ook een handgeschreven tekst van de eigenaar, een zekere Mathias uit Osnabrück (zijn achternaam is helaas niet goed leesbaar). In een mengeling van Nederduits en Latijn geeft hij aan dat het vinden en niet teruggeven van een zaak als het ware diefstal is. Met andere woorden: bezorg mijn boekje terug als je het ergens vindt!

Het *Clucht boecxken/Cluft-boecxken* heeft op zijn beurt iets minder dan de helft van zijn raadsels ontleend aan het Duitstalige *Straßburger Rätselbuch*, waarvan de eerste druk rond 1510 verscheen, en dat vele herdrukken en bewerkingen heeft gekend. Van de hand van Heike Bismark verscheen in 2007 een zeer fraaie studie over het genre van het raadselboek in Duitsland en de positie van het *Straßburger Rätselbuch* in het bijzonder. Zij toont aan dat het *Clucht boecxken* zijn materiaal moet hebben geput uit een versie van het *Straßburger Rätselbuch* van na 1540, waarin verschillende raadsels uit het *Clucht Boecxken* waarvoor Willy Braekman geen bron wist, wel zijn opgenomen (de nummers 1, 2, 3, 4, 5, 40, 43, 44, 46, 47, 49, 50, 51 in zijn editie).

Dat een zo vroege druk van het oudste Nederlandstalige raadselboekje bewaard is gebleven, is te danken aan de gelukkige omstandigheid dat Mathias uit Osnabrück dit *Cluft-boecxken* bezat en koesterde. Hij had ook een exemplaar van het Hoogduitse *Straßburger Rätselbuch* kunnen aanschaffen, dat toch al meer dan 50 jaar op de markt was. De eerste Nederduitse drukken van het *Straßburger Rätselbuch* verschenen overigens pas aan het eind van de 16e eeuw.

Het *Cluft-boecxken* kan mogelijk ook een aantal passages oplossen waarvan Willy Braekman had opgemerkt dat deze onduidelijk of corrupt zijn in het *Clucht Boecxken* (bijvoorbeeld de nummers 1, 3, 5, 60 hier).

Tot slot nog enkele raadsels uit *Een nyeu cluft-boecxken*:

Raet. Wat heeft des morghens vier voeten des middaechs twe, des nachts drie.

Ant. De mensche cruypt in sijn ioncheyt op handen ende voeten, int middel sijn leeuens gaet hi recht in sijn ouderdom gaet hy met eenen stock, dat zijn met drye voeten.

Raet. Wat gaet daer int houdt bijten, ende weder wt schijten.

Ant. Een spijkelboor.

Raet. Wat hout isser alder meest in een groot bosch.

Ant. Groen ende dorre, crom ende recht.

Raet. Welck ist ghetrouste dier.

Ant. Een luyse, si laet haer seluen met haren meester aen der ghalghen hanghen.

Raet. Hoe diep ist hoochste vander zee tot inden gront.

Ant. Mer eenen steenwerp.

Dit laatste raadsel is trouwens ook bekend uit een Franse, 15e-eeuwse raadselverzameling, *Demandes Joyeuses*.

Dat deze 16e-eeuwse raadsels nog werden uitgegeven in de 18e eeuw geeft aan dat ze toch wel populair waren, ook al zijn ze niet vaak in gedrukte vorm bewaard gebleven. In ieder geval kende Samuel van Huls verschillende ervan. Ook noemt hij in zijn handschrift al enkele raadsels die in de 18e-eeuwse boekjes zijn gedrukt, maar waarvan verder geen bron bekend is (29, 42, 46). Een klein aantal raadsels uit het *Clucht boecxken/Cluft-boecxken* verscheen rond 1700 in aangepaste vorm ook in enkele Gentse almanakken.

Met dank aan Ton Harmsen en Paula Koning voor de transcriptie van het handschrift van Mathias uit Osnabrück, en aan mevrouw Berg van de Stadtbibliothek Braunschweig voor de informatie over het *Cluft-boecxken* en het ter beschikking stellen van de afbeeldingen.

Bibliografie

Nederlandstalige raadselboeken

Een nyeu cluft-boecxken: inhoudende veele schone Vraghen ende Antwoorden, in maniere van gheraetsels. Vergadert wt dyuersche oude boecken, ende is seer genuuechlijck om lesen om droefheyte ende melancolye te verdriuen. Gedruet tot Leyden by my Jan Mathijszoon gheswooren boeckdrucker woonende op dye Hoygraft. Ende men salse te coope vinden tot Amsterdam ten huysse van Henrijck Aelbertszoon. [tussen 1556-1558]

Stadtbibliothek Braunschweig, Signatuur: Ministerial M 1279

EEN NIEV Clucht Boecxken, inhoudende vele schoone Vragen ende antwoorden in maniere van geraetsels. Vergadert wt diuersche Boecken, ende is seer ghenuechlijck om droefheyte en melancolie te verdriuen. T'HANTWERPEM. By Pauwels Stroobant, inde Cammerstrate, inden witten Hasewint. [1597]

Museum Plantin-Moretus, Signatuur: R 48.27 (357 raadsels)

Een Nieuw RAADSEL-BOEKJEN: Inhoudende veel verscheiden Raadselen om de Melancholye te verdryven. Te DEVENTER, Gedruet by Jan de LANGE, Boeckdrucker en verkoper aan den Brink, 1759.

SAB Deventer, Signatuur: DI XVIII 123 (98 raadsels)

Een Nieuw RAADSEL-BOEK: Inhoudende veel Verscheiden Raadsels om de Melancholie te verdryven. Gedruet voor de Liefhebbers.

UBL, Signatuur: 1032 F 43: 9 (106 raadsels)

Een Nieuw RAADSEL-BOEK: Inhoudende veel Verscheiden Raadsels om de Melancholie te verdryven. Gedruet voor de Liefhebbers.

KB, Signatuur: KW 174 K 55: 2 (48 raadsels)

Een Nieuw RAATSEL-BOEK.

UB Gent, Signatuur: BIB.ACC.012668/30-44 (16 pagina's, 48 raadsels, andere selectie dan voorgaande)

Raetsel-boeck: Inhoudende veel nieuwe Raetsels met d'uytlegginghe van dien, tot oeffeninghe van de eerbare ende leersame jeucht. In Rijme vervaet ende ghestelt, door M. Iacob van der Mersch. Ick wil mijn ooren voegen om gelijckenissen te ondersoecken, ende wil mijn Raetselen in een Sanck-ghedicht te kennen gheuen. Psalm 49. Tot Hoorn. Ghedruckt voor Cornelis Claesz. Boeckvercooper, woonende opt Noort, in den vergulden Bybel. Anno M.D.XCIII. Ghedruckt t'Haerlem, By Gillis Rooman, woonende in de Jacobijne-strate, in de vergulden Parsse. Anno 1593.

KB, Signatuur: 1702 E 46, olim 839 F 17 (herdrukt in 1595, 1604, 1612, 1614, 1640, 1652, 1677)

T'grootte Raetsel-Boeck, inhoudende dry hondert nieuwe Raetsels met d'uytlegghinghe van dien, tot oeffeninghe vande eerbare ende leersame Jeucht. In Rijme vervaet ende ghestelt, door M. IACOB VANDER MERSCH. *Oversien, verbeteret ende vermeerderet.* Ick wil mijn ooren voeghen om ghelijckenissen te onderzoeken ende wil mijn Raetselen in een Sangh-ghedicht te kennen gheuen. Psalm 49. T'AMSTELREDAM, By Cornelis Claesz. in't Schrijf-Boec. 1595.

UB Gent, Signatuur: BHSL.RES.0450 (herdruk)

Raetsel-Boecxken, Inhoudende veelderhande schoone ende eerlijcke Vraghen ende Antwoorden, welcke zijn seer profijtelijck ende ghenoechelijck om weten, voor een yeghelijck. Van nieuus verbeteret ende vermeerderet. Gedruet t'Haerlem, By Gillis Rooman, woonende in de Jacobijne-Strate, in de vergulde Parsse. Anno 1598.

Bibliotheek Rotterdam, Signatuur: 54 E 6 (Erasmuscollectie) (48 pagina's, 240 vooral religieuze raadsels en een aantal vrome gedichten)

Ian vander Veens Raetselen, Uytgebeeldt met Sin-Rijcke Uytleggingen, Yeder Uytlegginghe is ghenombreert met de Nummer des Raetsels. *Daer achter aen is by-gevoeght sijn Gulden ende Yseren Eeuw, als mede een Nikkers-Praetje, nopende de quade Proceduren van Enghelandt.* t'Amsterdam, Gedruet by Pieter la Burgh, in Compagnie met Isaak van Wesel, in de Niesel in 't Wapen van Straelsont. 1653.

UBA, Signatuur: OTM 60-1154 (162 raadsels en antwoorden in dichtvorm)

Verzameling van Uitgelezene Raadzelen, en *Fraaije* Zinnebeelden, Bestaande in eene byeen Vergadering van Drie Honderd uitgezotte Raadzelen en spelende Zinnebeelden, ten dienste der Schrandere Nederlandsche Jeugd, in Dichtmaat voorgesteld, en met eenige Korte Verklaringen of Aanmerkingen opgehelderd, tot Vermaak en Oeffening in de vrolyke Gezelschappen. Eerste Deel. T'Amsterdam, By Bernardus Mourik, Boekvercooper, in de Nes, by de Groote Vlees-Hal.

British Library, Signatuur: 11556.b.35. (nb. spelfout in catalogus: raadzetten) (300 langere raadselgedichten)

Anderstalige raadselboeken

New Raetterschbuēhlinn, Kurtzweylig zūgerichtet, mit scharpffsinnigen verborgnen Fragen, und Antworten. Getruckt zu Augspurg, durch Josias Woērlj, bey dem Heyligen Creütz.

ÖNB Wenen, Signatuur: MF 3302 olim 5596-A (behorend tot de groep van het *Straßburger Rätselbuch* waaraan het *Clucht Boecxken* aanknoopt, en die als eerste *nieuw* in de titel voerde)

Nederlandstalige werken uit de 17e en 18e eeuw waarin raadsels zijn opgenomen

Brabbeling *Van Roemer Visscher. By hem selven oversien, en meer als de helft vermeerdert.* t' Amsterdam, By Willem Jansz. op't Water, inde Sonne-wyser. 1614

UBL, Signatuur: 1198 H 32 (16 raadsels in dichtvorm)

Samuel van Huls. *Eenighe Duijtsche, Latijnsche, Engelsche ende Fransche annotatien bestaende in verscheijde leeringen, raedsels, vragen ende antwoorden, gedenckwaerdige spreucken, oock kluchten, spreekwoorden bedriegerijen, botticheit en fijne en grove storien.*

Haags Gemeentearchief, Signatuur: 7000-01 (17e eeuws manuscript, online beschikbaar)

De vrolyke Bruidlofs Gast: Bestaende in Boertige Bruidlofs Levertjes, en Vermaakelyke Minne-Digten, *Op de Natuur, van de viervoetige Dieren, Vissen, Vogelen, etc. Als ook op andere Voorwerpen.* Mitsgaders, Een Toegifte, van eenige Raadselen, Kus, Drink, en Blaas-levertjes. *Uyt Joks en Ernst berijmt*, Door J: Jonker. t' Amsterdam, Vy Daniel van den Dalen, en Andries van Damme, Boekverkopers by de Beurs, 1697.

KB, Signatuur: 30 K 3 (38 raadsels in dichtvorm)

Achterklap Sonder sonde van alle soorten van Menschen, Gheestelijcke, ende Weerelijcke, Edel-lieden, Borghers, en Ambachtslieden, ghesproken tusschen *Mijn Heer Spiritus, en Joffrouw Caro* Op hunne reys uyt dit bedruckte Nederlant tot dat gheluckigh Engelenlant hier boven, *Bestaende in gheestighe, ende het verstant scherpemde Raetsels, Graftschriften, ende Schoone Sententien* uyt de H. Schrifture, de HH. Oudt Vaders, Heydensche Schryvers &c. Om vermaeckelijk te leeren elck sijnen plicht, de sonde te vlieden, en de deught te oefnen Door eenen Pastoor P.P.C.D. Ghejont een ieder voor een Nieuw Jaer. Te Ghendt By d'Erfghenaemen van Maximiliaen Graet, inden Enghel, 1704.

UB Gent, Signatuur: 1211 A 10 (religieuze en seculiere raadsels, ingebed in een stichtelijk betoog)

Nederlandtschen Sterre-kycker ofte Almanach Voor het Iaer ons Heeren Jesu Christi M. DCC. X. *Promptelijck ghecalculeert op den Meridiaen van Ghendt*, door Mr. Ian van Waereghem, Astronomus. Te Ghendt, By d'Erfghenamen van Maximiliaen Graet, in den Enghel, 1710.

UB Gent, Signatuur: G. 643 (zie ook de jaren 1703, 1704, 1711, 1712, 1713)

Almanach Ofte Oprechten Nederlandtschen Hemel-meter Voor het Jaer ons Heeren Jesu Christi M. DC. XCIX. Ghemaect ende ghecalculeert op den Meridiaen der vermaerde Stadt Ghendt, Ende d'Omliggende Steden ende Landen, Door Mr. Daniel Montanus Astrologant, ende P. B. *Zynde het XV. Werck sijnder Ephemeridium.* Te Ghendt, By Michiel Maes, Ghezwoeren Stadtsdrucker, in't Groen Cruys, 1699.

UB Gent, Signatuur: G 651 (zie ook de jaren 1701, 1725)

Den Hof der Liefde Alwaer geleert word de welsprekentheyd tot een Vryster, ende haer door Minne-brieven te behagen. Van nieuws overzien, vermeerdert en verbeterd, in't licht gebrogt tot profyt der Jongheyd. t' Amsterdam, By Alexander Limman 1728.

KB, Signatuur: 32 A 41 (110 raadsels uit met name Franse bronnen)

De Huishoudelyke *Hollandsche Jufferlyke Almanach, Voor het Jaar 1793. Vervattende veele wetenswaardige en nuttige Wetenschappen.* Te Amsterdam, By G. Bom, Beekverkooper [sic].

KB, Signatuur: KW 943 H 82 (bevat de eerste 43 raadsels uit *Uitgelezene Raadzelen*)

Geraadpleegde literatuur

- Berckmoes, R. 1971. Raadsels in Gentse Almanakken van 1670 tot 1800. *Oostvlaamse Zanten* 46: 4: 158-164.
- Boekenooogen, G. J. 1901. *Raadsels en Raadselsprookjes. Voordracht gehouden den 12den juni 1901 in de jaarlijksche vergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden*. Leiden.
- Bismark, H. 2007. *Rätselbücher. Entstehung und Entwicklung eines frühneuzeitlichen Buchtyps im deutschsprachigen Raum*. Tübingen. (studie over het genre raadselboeken in Duitsland, begonnen met het *Straßburger Rätselbuch* 1510/11)
- Braekman, W. L. 1985. *Een Nederlands raadselboek uit de zestiende eeuw*. Brussel. (= editie *Clucht Boecxken*)
- Braekman, W. L. 1986. Brugse raadsels uit de zestiende eeuw. *Volkskunde* 87. 113-120. (bespreking van de verloren gegane Nederlandsche raadsels die Mone heeft opgetekend uit een manuscript)
- Braekman, W. L. 1987. De ‘amoureuze raetselen’ in *De arte amandi oft De Conste der Minnen*. *Jaarboek De Fonteyne* 1985-1986. 177-199.
- Braekman, W. L. 2004. Bijdrage tot de studie van het raadsel: gedrukte raadselboekjes. *Volkskunde* 105. 121-145. (aanvulling op Renaat van der Lindens *Grootmoeders Raadselboek*)
- Butsch, A. F. (ed.) 1876. *Strassburger Räthselbuch*. Strassburg. (= editie *Straßburger Rätselbuch*)
- Fleurkens, A. 2013. *Brabbeling (1614). Studie-uitgave met inleiding, annotaties en commentaar*. (digitale publicatie: www.dbnl.org/tekst/viss004brab02_01/index.php)
- Geldof, W. 1950. *Het Zeeuwse Volksraadsel*. Middelburg.
- Hain, M. 1966. *Rätsel*. Stuttgart.
- Kool, M. 2000. Raden of Rekenen? In: Besamusca, B. et al. *Hoort Wonder! Opstellen voor W.P. Gerritsen bij zijn emeritaat*. Hilversum. 91-96. (rekenraadsels in het *Clucht Boecxken*)
- Linden, R. van der. 1981. *Grootmoeders Raadselboek*. Antwerpen. (Vlaamse raadsels met historisch overzicht)
- Mone, F. J. 1838. *Räthelsammlung. Anzeiger für Kunde der deutschen Vozeit* 7: 32-50 (Lateinische Räthsel); 258-268 (Teutsche, Niederländische Räthsel); 371-384 (Niederländische, Meistersänger, Französische, Italiänische, Spanische Räthsel)
- Mone, F. J. 1839. *Räthelsammlung. Anzeiger für Kunde der deutschen Vozeit* 8: 217-229 (Lateinische Räthsel); 315-326 (Lateinische, Teutsche, Italiänische Räthsel)
- Petsch, R. 1899. *Neue Beiträge zur Kenntnis des Volksrätsels*. (Palaestra IV). Berlin.
- Poel, D. E. van der. 1991. De minneraadsels uit Een niev Clucht Boecxken (ca. 1600) en enkel verwante teksten. *De Nieuwe Taalgids* 84. 431-440.
- Rademann-Veith, F. 2010. *Die skandinavischen Rätselbücher auf der Grundlage der deutschen Rätselbuch-Traditionen (1540-1805)*. Frankfurt.
- Roy, B. 1977. *Devinettes françaises du Moyen Âge*. Montreal. (digitale editie: www.sites.univ-rennes2.fr/celam/cetm/devinettes/devinettes.html)
- Salman, J. 1999. *Populair drukwerk in de Gouden Eeuw. De almanak als lectuur en handelswaar*. Zutphen.
- Schuur, A.J. 1978-1979. Wat moet ik voor mijn neus betalen? Over twee achttiende-eeuwse ‘neusboekjes’. *Spektator* 8: 104-118. (met kort overzicht over het bijwerk bij almanakken)
- Senderovich, S. 2005. *The Riddle of the Riddle. A Study of the Folk Riddle's Figurative Nature*. London.
- Taylor, A. 1951. *English Riddles from Oral Tradition*. Berkeley.
- Tomasek, T. 1994. Scherzfragen – Bemerkungen zur Entwicklung einer Textsorte. In: Haug, W. & Wachinger, B. *Kleinstformen der Literatur*. Tübingen. 216-234

Bronnen van de raadsels

De facsimile en transcriptie van de drie 18e-eeuwse raadselboekjes kunnen online worden bekeken op:

Een Nieuw Raadsel-Boek (UBL 1032 F 43: 9):

<http://www.let.leidenuniv.nl/Dutch/Renaissance/RaadselboekUBL.html>

Een Nieuw Raadsel-Boek (KB KW 174 K 55: 2):

<http://www.let.leidenuniv.nl/Dutch/Renaissance/RaadselboekKBH.html>

Een Nieuw Raadsel-Boekjen (SAB Deventer 100 D 60):

<http://www.let.leidenuniv.nl/Dutch/Renaissance/RaadselboekjenDeventer1759.html>

Hierna volgt een compilatie van alle raadsels in de drie raadselboekjes. De raadsels zijn doorlopend genummerd (met inbegrip van raadsels die ontbreken in sommige boekjes) om vergelijking te vergemakkelijken. Uitgegaan is van het UBL-exemplaar, dat weliswaar het jongste is, maar ook het uitgebreidste. De raadsels uit het gelijknamige KB-exemplaar staan onder (a), en de raadsels uit het SAB-exemplaar onder (b).

Een Nieuw Raadsel-Boek (UBL 1032 F 43: 9) eindigt met nummer 107; nummer 84 ontbreekt.

Een Nieuw Raadsel-Boek (KB KW 174 K 55: 2) eindigt met nummer 50; de nummers 26 en 46 ontbreken.

Een Nieuw Raadsel-Boekjen (SAB Deventer 100 D 60) eindigt met nummer 98; dit raadselboek heeft als enige het gedicht onder nummer 84.

De raadsels in de drie boekjes komen qua volgorde volledig overeen (afgezien van de weggelaten raadsels) en qua bewoording komen ze nauw overeen.

Het valt op dat de meeste raadsels uit andere bronnen dan het *Clucht Boecxken* zich in de eerste helft van de verzameling bevinden. De verschillen tussen het SAB-exemplaar uit 1759 en het kortere KB-exemplaar, dat ongedateerd is maar mogelijk rond diezelfde tijd is verschenen, zijn zodanig dat het SAB-exemplaar niet als directe bron kan hebben gediend voor het KB-exemplaar. Ontlening andersom is ook niet mogelijk omdat het KB-exemplaar de helft minder raadsels heeft. Bij verschillen tussen het KB-exemplaar en het SAB-exemplaar blijkt het jongere UBL-exemplaar meestal aan te sluiten bij het KB-exemplaar. Wel bevat het KB-exemplaar veel corrupties, en het UBL-exemplaar veel correcties.

In alle drie de boekjes ontbreekt de passage over de waarheid in raadsel (1) die reeds corrupt is in het *Clucht Boecxken*. Ook ontbreekt in alle drie de boekjes de passage *vaart over de levenden* in het raadsel over de eikeboom (5).

In de onderstaande lijst is voorts aangegeven: de bron indien bekend; of het raadsel voorkomt in het *Straßburger Rätselbuch* (ed. Butsch); of er oudere bronnen bekend zijn (Bismark); of het raadsel bekend is in de orale traditie (Taylor); en eventuele parallellen uit de 17e en 18e eeuw.

De lijst wordt gevolgd door diverse indices: de oplossingen; de bronnen van de drie raadselboekjes voor zover bekend; de soorten van raadsels; de overeenkomende nummers in het *Clucht Boecxken*; en de verschillen tussen de drie raadselboekjes.

Daarna volgen enige afbeeldingen uit het *Clucht-boecxken*.

Lijst van de raadsels met hun bronnen

- 1 Raad. Hoort allegaar in 't gemeyn, 't Is een dink suyver en reyn, Daar toe kleyn en bloot, 't Welk nogtans bedekt groot, 't en heeft voeten nog handen, 't reist wel in alle landen, om te beschutten twist en discoort, Nogtans en spreekt 't niet een woort, Alleen met zijn bieden, Helpt hy Land, Steden en Liedden? Antw. Een Zegel met een Brief.
- 1a Raad. Hort (lees: *hoort*) allegaar in 't gemeyn, 't Is een dink suiver en reyn, Daar toe klein en bloot, 't Welk nogtans bedekt groot, Ten heeft voeten nog handen: 't reist wel in alle landen, om te beschutten twist en discoort, Nogtans en spreekt 't niet een woort, Alleen met sijn bieden, Helpt hy Land, Steden en Liedden? Antw. Een Zegel met een Brief.
- 1b Raad. Hoort allegaar in 't gemein, 't Is een ding zuiver en rein, Daar toe bleek en bloot, 't Welk nogtans bedekt groot. Ten heeft voeten nog handen, 't Reyst wel in alle landen, Om te beschutten twist en discoort, Nogtans en spreket niet een woord, alleen met zijn bieden, Helpt hy Land, Steden en lieden? Antw. Een Zegel met een Brief.
 Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 15: *Allegader gemeyn, een dinc suyuer en reyn, daer toe cleyn en bloot, welc nochtans bedect groot, ten heeft geen voeten noch handen, 't reyst nochtans in alle lande, te vermeerderen die logen te straffen, om te beschudden twist en discoort, nochtans en cant niet spreken een woort, alleen met zyn bedieden, helpt het lant, steden ende lieden. Ant. Het is eenen seghel aen eenen brief.*
 Het corrupte weesvers ...*straffen* in het *Clucht-boecxken* is weggelaten in de drie 18e-eeuwse raadselboekjes.
 Lit.: Butsch, *Straßburger* № 2: *die warheit meren / die lügen weren.*
- 2 Raad. Een Jonkvrouw had een Man eer zy een jaar oud was, Zy baarde een Zoon eer zy twee jaren oud was? Antw. Eva.
- 2a Raad Een Jonkvrouw had een Man eer sy een dagh oud was, Sy baarde een Soon eer sy twee jaar oud was? Antw. Eva.
- 2b Raad. Een Jonkvrouw had een Man eer zy een dag oud was, zy baarde een Zoon eer zy twee jaar oud was? Antw. Eva.
 Doorgaans heeft Eva een man voor zij een *dag* oud is en een kind voor zij een *jaar* oud is.
 Lit.: Butsch, *Straßburger* № 304 (langere versie); Bismark 2007: 95.
- 3 Raad. Het is een vreemde saak, In 't leven was het zwak, Na de dood word het sterk, Het maakt eenen grooten merk, Tot goet en Quaad is 't bereyd, Den eenen schickt 't blijdschap, d' ander groot leyt? Antw. Een Schrijf-penne, terwijl zy noch in de Gans is, so is zy zwak. na de dood van de Gans word zy hard, men gebruyktze tot goed en quaad.
- 3a Raad Het is een vreemde saak, In 't leven was het zwak, na de dood word het sterk, Het maakt eenen grooten merk, Tot goed en quaad is 't bereyd, Den eenen schikt 't blijdschap, d'ander groot leyt? Antw. Een Schrijf-penne, terwijl sy nog in de Gans is, so is sy zwak, na de dood van de Gans word sy hard, ende men gebruiktse tot goed en quaad.
- 3b Raad. Het is een vreemde zaak, in 't leven was het zwak, na de dood zo word het sterk, het maakt eenen groten merk; tot goed en quaad is 't bereyd, eenen schikket blijdschap en den ander groot leydt? Antw. Een Schrijf-penne, terwyle zy nog in de Gans is, zo is zy zwak na de dood van de Gans word zy hart, ende men gebruiktse tot goed en quaad.
 Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 25: *Raet. Het is een vremde sake, int leuen was het swac, na den doot so wert het sterc, het maect een groote mare (lees: *marc?*), tot goet ende quaet is 't bereet, den eenen bestelt het blijchap den anderen leet. Ant. Een schryfpennne, terwijl dat noch in de gans is, so is sy swac; na de doot van de gans wort sy hert ende sterc; daermede vercondich men alle merrien, ende men gebruyctse tot goed en quaad.*
 Lit.: Butsch, *Straßburger* № 3: *macht manchen grossen marckt*; Taylor № 674-677.
- 4 Raad. Ik sag drie sterken die waren seer groot, Haren arbeyt was ontallijk groot, Doen sprak d' een ik wou dat het dag waar, De tweede ik wou dat het nacht waar, De derde sprak, 't zy nacht of dag, Nimmermeer ik rusten mag? Antw. Het is de Zonne, Maan en de Wind.
- 4a Raad Ik sag drie sterken die waren seer groot, Haren arbeid was ontallijk groot, doen sprak d'een ik wou dat het dag waar, De tweede ik wou dat het nacht waar, de derde sprak, 't zy nacht of dag, Nimmermeer ik rusten mag? Antw. Het is de Sonne, Maan en de Wind.
- 4b Raad. Ik zag drie sterken die waren zeer groot, haar arbeid was ontallijk groot, doen sprak d'een ik wou dat het dag waar, de tweede, ik wou dat het nacht waar, de derde sprak, 't zy nacht of dag, nimmermeer ik rusten mag? Antw. Het is de Zonne, Mane en de Wind.

Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 26: Raet. Ic sach dry stercke die waren seer groot, haren arbeyt was ontallijcken groot, doen sprac deene: ick woude dat het nacht ware, die tweede: ick woude dat dach ware, ende dat derde sprac: ende nacht oft dach, als ic geen ruste hebben en mach. Ant. Het is die sonne, mane ende den wint.

Lit.: Butsch, *Straßburger* № 4; Taylor № 138-140.

- 5 Raad. Doen 't leefde spijsde 't de levende, Doen 't dood was, beschermden 't levende? Antw. Den Eyken boom geeft zijn vruchten de Verkens, als hy afgehouden is, werden 'er huysen afgemaakt en beschermt de Menschen, en alsser ook een Schip afgemaakt is dan vaart het over de Vissen en al watter in 't water leeft.

- 5a Raad Doen 't leefde spijsde 't levende Doen 't dood was beschermde 't levende? Antw. Den eyken-boom geeft zijn vrugten de Verkens, als hy afgehouden is werdender huysen afgemaakt, en beschermt de menschen, en alsser ook een Schip afgemaakt is dan vaart het over de Vissen en al wat 'er in 't water leeft.

- 5b Raad. Doen 't leefde, spijsde 't de levende, doen 't dood was, beschermden 't de levende? Antw. Den Eyken-boom geeft zijn vrugten de Verkens, als hy afgehouden is, werden 'er huysen afgemaakt, en beschermt de menschen, ende als 'er ook een Schip afgemaakt is, dan vaart het over de Vissen en al wat 'er in 't water leeft.

Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 33: Raet. Doen 't leefde spijsde den leuendigen, doen't doot was beschermdet den leuendigen, het droech den leuendigen, ende het ginc op den leuendigen. Ant. Een eycken boom geeft zijn vrucht den verckenen; als hy afgehouden ende huysen daer af gemaect, so beschermt hy de menschen, ende een schip daer af gemaect, so seylt ende gaet het ouer de visschen. De vraag *droeg en ging op of over de levenden* is weggevallen in de drie 18e-eeuwse raadselboekjes.

Lit.: Butsch, *Straßburger* № 12 (varianten: zie Bismark 2007: 23); Bismark 2007: 88; Taylor № 828.

Nederlantschen Sterre-kycker 1703: XXXV Raedtsel. *Ick heb gheleeft, en levende ghevoet / En over levende loop wel met spoet, / De levende hebben over my ghebiedt / Noghtans soo leve ick nu selver niet.* 45. Een Schip van eycken Boom ghemaect, heeft gheleeft: want de Boomen hebben hun leven, en heeft met zijn eyckels de levende Verckens ghevoedt, en het Schip wandelt over de levende Visschen &c.

Nederlantschen Sterre-kycker 1704: XXXV Raedtsel. *Ick heb gheleeft, en levent andere ghevoet, / En over levende loop ick met spoet, / De levende hebben over my ghebiet / Ick doen veel goets, al leef ick niet.* 35. Een Schip van eycken hout ghemaect, heeft gheleeft, en met zijn Eeckels de Verckens ghevoedt, en doet veel goets.

P.P.C.D., *Achterklap* 1704: 86: *Ick hebbe hier geleeft, en levende gevoedt, / En over levende loop ick met snellen spoet, / En levende hebben over my gebiedt, / Doch heft'er is het dat ick nu leve niet. — Een Schip wort ghemaect van Eycken-boom, en die heeft gheleeft, en met zijn eeckelen de levende Verckens ghevoedt, en het schip loopt met snellen spoet over de levende Visschen, en de levende Schippers hebben over het Schip ghebiedt, dat nu niet meer en leeft.*

- 6 Raad. Al 't gene op aarden is geev' ik in korten tijd, wat elk begeert na zijn wesen, leven, dood, jonk, oud, ende en kan 't my selven niet geven, dat ik een ander mededeel. Antw. Een Spiegel.

- 6a Raad Al 't geen op aarden is geev' ik inkorten tijd, wat elk begeert na zijn wesen: leven, dood; jonk, oud, ende en kan 't my selve niet geven, dat ik een ander mede deele. Antw. Een Spiegel.

- 6b Raad. Al 't gene op aarden is geef ik in korten tijd wattet begeert na zijn wezen, leven dood, jonk, oud, ende en kan 't my zelve niet geven, dat ik een ander mede deel. Antw. Een Spiegel.

Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 35: Raet. Alle tgene dat opter aerden is, geef ic in corten tijt wat het begeert na zijn wesen leuen, doot, ionc, of out, ende en cans my seluen geuen niet, dat ic een ander mede deel. Ant. Een Spiegel.

Lit.: Butsch, *Straßburger* № 15; Bismark 2007: 88.

- 7 Raad. Wat siet men ter wereld dat niemant en haat? Ende over al gemerkt zijnde, weg gaat, Gevende den goede en quade gelijke maat? Antw. De Zonne wort van al de wereld gesien, Al eer dat Jaar ten eynde sal vlien, En moet goede en quade gelijke mate bien.

- 7a Raad Wat siet men ter Wereld dat niemand en haat, Ende over al gemerkt zijnde, weg gaat, Gevende den goeden ende quaden gelijke maat? Antw. De Sonne word van al de wereld gesien, Al eer dat Jaar ten eynde sal vlien, En moet goede en quade gelijke mate bien.

- 7b Raad. Wat ziet men ter Wereld dat niemand en haat, Ende over al gemerkt zijnde, weg gaat, Gevende den goeden ende quaden gelijke maat? Antw. De Zonne word al de wereld gesien, Al eer dat Jaar een einde kan vlien, En moet goede en quade gelijke mate bien.

- 8 Raad. Wie geeft dat hy niet en heeft eersame, En maakt dat een ander door hem wort aangename, By alle hooge en leege van fame, Antw. Een Slijpsteen grof en bot van naturen, Maakt een Mes subtiel en scherp t' aller uren, Om by hooge en leege te laburen.

- 8a Raad Wie geeft dat hy niet en heeft eersame, En maakt dat een ander door hem word aangename, By alle hoge en leege van fame? Antw. Den Slijpsteen grof en bot van natuiren, Maakt een mes subtyl t'aller uren, Om by hoog en leege te labueren.
- 8b Raad. Wie geeft dat hy zelve niet en heeft eerzame, En maakt dat een ander door hen word aangename, By alle hoge en leege van fame? Antw. Den Slijpsteen grof en bot van naturen, Maakt een Mes subtyl en scherp t'allen uren, Om by hoge en lege te mogen laburen.
Mogelijk naar Horatius: dus doe ik als een slijpsteen, die niet snijdt maar messen scherp maakt; zoo beoefen ik niet zelf de kunst, maar leer hoe men moet doen.
Lit.: Taylor № 1589 §4.
Mersch, *Raetsel-boeck* 1593: 101: Dat Clxxxix. Raetsel. Wie gheeft dat hy niet en heeft, alsoo my gheschiedt? / Die ic 't geve en ontfangt van my, noch ic van hem niet. *den vvetsteen*.
Samuel van Huls, *Ms.*: Raed eens wie datter geeft / Dat hij selfs niet en heeft? *De slijpsteen bot maekt mes-scherp / Ra*
Vander Veen, *Raetselen* 1653 № 91: Ik plompert ben noch wijs noch sot, / Nochtans al ben ik grof en bot, / En gansch vervreemt van doctoirs grepen, / Werdt menigh deur my wel geslepen. — *De slypsteen* die is plomp en grof, / Maer siet wat komter scharpheyt of, / Als Elssen, Messen ende Scheeren, / Van plompe Boeren kanmen leeren.
Samuel van Huls, *Ms.*: Ik plompert ben noch wijs noch sot, / Nochtans al ben ic grof en bot, / En gansch onkunt van doctors grepen / Werd menich deur mij wel geslepen. *slijpsteen*
- 9 Raad. Wie wijst alle natie ter wereld door bedwank, Ende blijft selver van verstand seer krank, Nogtans segt hem niemand lof en dank? Antw. De hand van de wijser, door de kragt van het Uyrwerk, geeft te verstaan den tijt voor alle Natie in 't perk, en blijft zelfs een onverstandige Klerk.
- 9a Raad Wie wijst alle Natie ten Wereld door bedwank, Ende blijft selver van verstant seer krank, Nogtans segt hem niemand lof en dank. Antw. De hand an (lees: *van*) de wijser, door de kragt van het Uyrwerk, geeft te verstaan den tijd voor alle Natie in 't perk, En blijft zelfs een onverstandige Klerk.
- 9b Raad. Wie wijst alle Natien ter wereld door bedwank, Ende blijft zelve van verstand zeer krank, Nogtans en zegt hem niemand lof en dank? Antw. De hand aan de Wyzer, door de kragt van het Uurwerk, geeft te verstaan den tijd voor alle Natie in 't perk, en blijft zelfs altijd onverstandige klerk.
Jonker, *Bruidlofs Gast* 1697: 372: *Raatzel*. 15. Ik ben een Aanky, voor 't gemeen / Ik ga van buite, ront, alleen, / 'k ben beeneloos, en zonder lyf / Nog moet ik voort, met tyt verdryf, / Ik heb geen rust, by dag en nagt / Stil staande, ben ik niet geagt, / En daar ik middags, loop van daan / Koom ik midnagts, korrek te staan, / Elk een, beoogt heel scherp myn tret / Daar ider hem na voegt en zet, / Ik loop ront om, het eyge pat / Voor jong en oud, en in de stat, / Die op myn star oogt, in 't verschiet / Meent, dat hy geen gedraaf en ziet, / Al waar ik schoons, van hout of yzer / Nog, houd de wyste, myn voor wyzer. *Antwoort, Uur-wyzer*.
- 10 Raad. Wat was'er ter werelt 't quaatste feyt? Daar door 't vierendeel der Menschen ter dood wert geleyd, en van Man en Wif zeer jammerlijk werd beschreyt? Antw. Door Cains nijdige moordadigheyt wert Abel eerst gedoot, Zijnde 't vierendeel der menschen op de weerelt kloot, Adam en Eva beschreyt zulken wederstoot.
- 10a Raad Wat isser ter Wereld het quaadste feit, Daer door 't vierendeel der Menschen ter dood werd geleyd, en van Man en Wif zeer jammerlijk werd beschreyd. Antw. Door Cains nijdige moordigheid werd Abel eerst gedood: Zijnde 't vierendeel der menschen op de wereld kloot; Adam en Eva beschreyd zulken weder-stoot.
- 10b Raad. Wat is 'er ter Wereld het eerste quaad feit, Daar door 't vierendeel der menschen ter dood werd geleid, ende van Man en Wif zeer jammerlijk werd beschreit? Antw. Door Cains nijdige moordadigheid werd Abel eerst gedood: wezende 't vierendeel der menschen op Wereld kloot: Adam en Eva beschreyt zulken wederstoot.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 284 (kortere variant); Bismark 2007: 94.
- 11 Raad. Een goeden Acker wel bezaayt, Meenige die daar voorby gaat, En weet niet wat daar gezaayt staat? Antw. Een beschreven Brief.
- 11a Raad Een goeden Akker wel bezayt, Menige die daar voorby gaat, En weet niet wat daar gezayt staat? Antw. Een geschreven Brief.
- 11b Raad. Een goeden akker wel bezaeid, meenige die daar voorby gaat, en weet niet wat daar gezaeid staat? Antw. Een geschreven Brief.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 52: Raet. Een en goeden acker wel gesaeyt, die menige daer voorby gaet, en weet *niet* wat daer gesaeyt staet. An. Een en geschreuen brief.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 329: oplossing: *Buch*; Bismark 2007: 96; Taylor № 1063.
Huygens, *Korenbloemen I* 1672: 685 № 752: *Heredad blanca, simiente negra, / Cinco bueyes à una reja. / Ick wenschte dat dit een kloeck Raeder oversloegh: / Wat 's witte Grond, swart Zaed, vijf Ossen aen een' Ploegh? Geschrift*.

- 12 Raad. In den winter uit, in den zomer aan, mijn kind zuigt een ander, aan mijnen zang word ik bekend, raad wie ik ben? Antw. Een Koeckoek.
- 12a Raad In den winter uit in den somer aan, mijn Kind suigt een ander, aan mijnen zang word' ik bekend, raad wie ik ben. Antw. Een Koeckoek.
- 12b Raad. In de Winter uit, in de Zomer aan, mijn Kind zuigt een ander, aan mijnen zang word' ik bekent, raad wie ik ben? antw. Een Koeckoek.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 63: Raet. In den winter wt, in den somer aen, mijn kint suycht een ander, aen mijnen sanc worde ic bekent, raet wie ic ben. Een koeckoek.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 103.
- 13 Raad. Het leeft ende loopt, 't Is ongedoopt, en tweemaal geboren, zijn Ziel is verloren, ende heeft nogtans zulken hoofd, daar de gantsche weereld aan geloof? Antw. Een Haan.
- 13a Raad Het leeft ende loopt, 't is ongedoopt, en tweemaal gebooren, Zijn Ziel is verloren, En heeft nochtans sulken hoofd daar de gantsche wereld aan geloof? Antw. Een Haan.
- 13b Raad. Het leeft ende loopt, 't is ongedoopt, en tweemaal geboren, zijn Ziel is verloren, ende heeft nogtans zulken hoofd, daar de gantsche Wereld aan geloof? Antw. Een Haan.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 64: Raet. Het leeft ende loopt, het is ongedoopt, ende twemaal geboren, zijn siel is verloren, ende heeft nochtans sulcken hoofd, daer de gantsche werelt aan geloof. Ant. Eenen haan.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 104; Bismark 2007: 90.
Samuel van Huls, *Ms.*: Het leeft en 't loopt, / 't Is ongedoopt, / Twee mael geboren / En 't laet sich overal horen. een haen / Ra
- 14 Raad. Vier been nam een been, doe nam twee been drie been, ende wierp na vier been, dat hy liet leggen een been? Antw. Een Hond nam een Schaapsvoet, ende de Kok wierp hem met een drie-voet-stal, dat hy een been liet leggen.
- 14a Raad Vier been nam een been, doen nam twee been drie been, ende wierp na vier been, dat hy leggen liet een been. Antw. Een Hond nam een Schaapsvoet, ende de Kok wierp hem met een drie voet-stal, dat hy een been liet leggen.
- 14b Raad. Vier been nam een been, doe nam twee been drie been, ende wierp na vier been, dat hy liet leggen een been? antw. Een Hond nam een Schaapsvoet, ende de Kok wierp dien met een drie voet-stoel, dat hy een been liet leggen.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 73: Raet. Vier been nam een been, doen nam twee been dry been, ende werpt vier been met dry been, dat het een been liggen liet. An. Een hont nam een stuc vleesch met een been den seluen werp de coc met eenen dryvoetstoel dat hy dat been vallen liet.
Lezing bij Braekman verbeterd.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 131; Bismark 2007: 91; Taylor № 461.
Nederlantschen Sterre-kycker 1704: VI *Raedtsel*. Gheen been lag op dry Been / Dan quam vier been, die nam / Geen been van dry been, En dan quam twee been, en was gram, / Dat vier been, geen been van dry been nam. 6. Eenen Harinck, op eenen Rooster met 3. pickels oft beenen, de Katte met 4. beenen roof den Harinck, waerom de Maert met 2. beenen gram om was.
P.P.C.D., *Achterklap* 1704: 124-126 № 14: Geen been lagh op dry been, / Doen quam vier been, / En die nam geen been van dry been, Doen quam twee, been en die was gram, Dat vier been geen neem van dry been nam. — *Geen been*, eenen visch, of carbonade, *lagh op dry been*, den rooster: want die heeft dry beenen, dry pickels, *doen quam vier been*, de Katte, of den Hont, die nam den Visch van den rooster: waerom *twee been*, den Kock, of de Maerte met reden gram was.
- 15 Raad. 'Er vloog een vogel vederloos, Op eenen boom bladerloos, Doe quam de vrouw mondeloos, En at den vogel vederloos? Antw. De Sneeu viel op eenen boom zonder bladen, ende de Zonne verteerde hem.
- 15a Raad Daar vloog een vogel vederloos Op eenen boom bladerloos, Doe quam de vrouw mondeloos, En at den vogel vederloos? Antw. De Sonne (lees: *Sneeuw*) viel op eenen boom sonder bladeren, ende de Sonne verteerde hem.
- 15b Raad. Het vloog een vogel vederloos, op eenen boom bladerloos, doen quam de vrouw mondeloos, en at den vogel vederloos? Antw. De Sneeuw viel op eenen boom zonder bladeren, en de Zonne verteerde hem.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 77: Raet. Het vlooch een voghel verloos, op eenen boom bladerloos, daer quam die vrou mondeloos, ende adt den vogel verloos. Ant. Die sneeuw viel op eenen boom sonder bladeren ende dien vertrede (lees: *verteerde* of *verteerde*) de Sonne.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 137; Bismark 2007: 91; Taylor № 367-369.
- 16 Raad. Het staat boven 't huys, 't heeft de groote van een muys, het is groen als gras, wit als sneeuw, en bruyn als een dorre eyken blad, Seg Gesellen wat dink is dat? Antw. Een Oockernoot aan een boom.
- 16a Raad Het staat boven 't huys, 't heeft de grote van een muys, het is groen als gras, wit als sneeuw, en bruin als een dorre eyken blad, Seg Gezellen wat dink is dat? Antw. Een Oocker Noot aan den boom.

- 16b Raad. Het staat boven 't huys, 't heeft de groote van een muys, het is groen als gras, wit als sneeuw, en bruyn als een dorre eyken blad, zeg, gezellen wat dink is dat? Antw. Een Ooker-noot aan een boom.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 85: Raet. Het staet bouen 't huys, 't heeft die groote van een muys, het is wit als sneeu, ende bruyn als een dorre clauerblad, ooc groen als gras: segt goet gesel, wat is dat. Ant. Een noot op eenen boom.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 153; Taylor № 1269-1275.
Samuel van Huls, *Ms.*: 't Staet soo hooch als een huys, / 't Is so groot als een muys, / So groen als een gras / Veel witter als asch, / So bruijn als een dor blad / Raed wat ding is dat? *Ockernoot aen boom / Ra*
- 17 Raad. Het heeft vleesch noch bloedt, het draagt vleesch ende bloedt, ende gaat een weg die niemant spooen kan? Antw. Een Schip op 't water.
- 17a Raad Het heeft vleesch nog bloed, het draagt vleesch ende bloed, ende gaat een weg die niemand sporen kon. Antw. Een Schip op 't water.
- 17b Raad. Het heeft vleesch nog bloed, het draagt vleesch ende bloed, ende gaat een weg die niemand sporen kan? antw. Een Schip op 't Water.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 94: Raet. Het en heeft vleesch noch bloet, het draecht vlees ende bloet, ende gaet eenen wech die niemant sporen en mach. Ant. Een schip op 't water.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 166; Bismark 2007: 91; Taylor № 828, 227.
- 18 Raad. Wat heeft den mensche meest van doen, Ende nogtans niet en begeert tot den avond ofte noen, Maar beklaget eerst in 't leste sayzoen? Antw. Een geruste conscientie en een deugdelijk leven.
- 18a Raad Wat heeft een Mensche meest van doen, Ende nogtans niet en begeert tot den avond ofte noen, Maar beklaget eerst in 't leste saysoen. Antw. Een goede Conscientie en een deugdelijk leven;
- 18b Raad. Wat heeft een mensche meest van doen, Ende nogtans niet en begeert by avond ofte noen, Maar beklaget eerst in 't leste Zayzoen. Antw. Een geruste conscientie en deugdelijk leven.
Nederlantschen Sterre-kycker 1712: V. *Raetsel*. Wat is 'er in den Mensch dat hem het meeste quelt, / Dat hem oock aldermeest in Vred' en ruste stelt. 5. Een goede of quade Conscientie.
- 19 Raad. Wat isser zo verduuldig van verstand, Dat 't beste hatet, en 't slegste hout te pand, Nogtans zeer geagt is hier te Land? Antw. De Sifte, die werpt de bloem uit, en houd de Semelen binnen. Gelijk men zulks dagelijks mag ondervinden, Dat 'er vele met de Sifte haar Brood moeten winnen.
- 19a Raad Wat is 'er so verduuldig van verstand, Dat het beste verlatet, en 't slegtste houd te pand, Nogtans seer geagt is hier te Land. Antw. De Sifte, die werpt de bloem uit, en houd de semelen binnen, Gelijk men sulks dagelijks mag ondervinnen, dat 'er vele met de Sifte haar Brood moeten winnen.
- 19b Raad. Wat is 'er zo eenvuldig van verstand, Dat 't beste verlaat, en 't slegtste houd te pand, Nogtans zeer geacht is hier te Land? antw. De Zifte, die werpt de bloem uit, en houd de Zemelen binnen. Gelijk men zulks dagelijks mag onderwinnen, Dat 'er vele met de Sifte haar Brood moeten winnen.
Roy, *Devinettes françaises du Moyen Age* № 101: *Lequel hostile de la maison est le plus fol? — C'est le tamis, qui jette hors le bon et retient le pire.*
Roy, *Devinettes françaises du Moyen Age* № 145: *Quelz sont les deux plus simples meubles qui soient en une maison? — Ce sont ung tamis et ung retrait, car ilz laissent aler le meilleur et retiennent le pire.*
Mersch, *Raetsel-boeck* 1593: 77: *Dat Cxxij. Raetsel. Ick ben deurluchtich en in de keucken galijck, / Nochtans, nae tschijnt, soo tier ick my qualijck, / Want dickmael wil ick het snootste bewaren, / En ick make my somtijden quijt seer smalijck, / Wat uytgelesen en goet is principalijck, / Overleghet wie ick ben, ick salt u verclaren, / Medieert veerthien, laet de N. varen. Op't Cxxij. Raetsel. De Seve is een keucken-cateyl, oft huys,,raet, / Dat seer gherievelijck is, maer bysonder, / Om bloeme-meel te scheyden van't gruys,,quaet, / Want t'alderfijnste ontvalt hem van onder, / Maer wat ongebroken ondeech is oft ronder, / Blijft in't Seve, dus can ment scheyden,,snel, / T'seve doet veel poeder bereyden,,wel.*
P.P.C.D., *Achterklap* 1704: 124-126 № 15: *Mijn buyck is heel van hayr, van hout is heel mijn huyt / Het slechste houde ick in, het beste werp ick uyt. — Den temst.*
Nederlantschen Hemel-meter 1725 (april): *Geraetsel. Seght wat is 't sotste van het huys? / Misschien een vloeye, kat oft muys? Antwoorde. Den sift, want hy werpt de blomme weg, ende behoudt de semelen.*
- 20 Raad. Wat heeft 'er een beginsel, en eynde nimmermeer, Daar door de Mensche blijft in groot hertzeer, Ende lichtelijk toe komen tot slegte eer? Antw. De Helle heeft een beginsel, en geen eynde.
- 20a Raad Wat heeft 'er een beginsel, en eynde nimmermeer, Daar door de Mensche blijft in groot verzeer, Ende lichtelijk toe komen tot slegte eer; Antw. De Helle heeft een beginsel, ende geen eynde
- 20b Raad. Wat heeft 'er een beginsel en eynde nimmermeer, daar door de mensche blijft in groot verzeer, Ende ligtelijk toe komen door slegte eer? Antw. De Helle heeft een beginsel ende geen eynde.
Cf. № 33.

- 21 Raad. Wie is de voorsigtigste onder alle Creaturen, Die men vroeg en laat om de kost ziet laburen, Nogtans niet geleerd werd door Schrifturen? Antw. De Mier.
- 21a Raad Wie is de voorsigtigste onder alle Creaturen, die men vroeg en laat om de kost siet labueren, Nogtans niet geleerd door Schrifturen. Antw. De Mier.
- 21b Raad. Wie is de voorzigtigste onder alle Creaturen, die men vroeg en laat om de kost ziet laburen, Nogtans niet geleert word door Schrifturen? Antw. De Miere.
- 22 Raad. Wat leeft 'er ter Weereld dat niet is gegeneert, Nogtans op aarden in zoetigheyd zeer prospereert, En van veel Menschen wort begeert? Antw. De Honing bye, die groeyt van Ossendrek.
- 22a Raad Wat leeft 'er ter Weereld dat niet is gegeneert, Nogtans op aarden in soetigheyd seer prospereert, En van veel menschen word begeert. Antw. De Honigbye die groeit van Ossen-drek:
- 22b Raad. Wat leeft 'er ter wereld dat niet is gegeneerd, Nogtans op aarden in zoetigheid zeer prospereerd, En van veel menschen word begeerd? Antw. De Honig-bye, die groeit van Ossen-drek.
- 23 Raad. Wie was ter wereld gelukkigst bevonden, Die het beste loon ontving uit louter gronden, Nogtans booslijk leefde tot aan zijn leste stonden? Antw. De Moordenaar die benefens Christus werd gehangen, Heeft mondeling zijn zaligheyt daar ontfangen, Al had hy booslijk geleefd tot aan zijn leste gangen.
- 23a Raad Wie was ter wereld gelukkigst bevonden, Die het beste Loon ontving uit louter gronden, Nogtans booslijk leefde tot aan zijn leste stonden? Antw. De Moordenaar: die benefens Christus werd gehangen, Heeft mondeling zijn saligheyd aldaar ontfangen, al had hy booslijk geleefd tot aan zijn leste gangen.
- 23b Raad. Wie was ter wereld gelukkigste bevonden, die het beste Lot ontving uit louter gronden, nogtans booslijk leefde tot aan zijn leste stonden? antw. De moordenaar die benefens Christus werd gehangen, heeft mondeling, zijn zaligheid aldaar ontfangen, al had hy booslijk geleefd tot aan zijn leste gangen.
- 24 Raad. Wat gaat 'er over 't water en maakt hem niet nat? Antw. De Zonne.
- 24a Raad Wat gaat over 't water en het maakt hem niet nat? Antw. De Sonne;
- 24b Raad. Wat gaat 'er over 't water en het maakt hem niet nat? antw. De Sonne;
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 103: Raet. Wat gaet daer ouer twater ende en maeckt hem niet nat. Ant. Die Sonne.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 183; Taylor № 165-173 §1.
- 25 Raad. Wat schenkte een Ridder over Rhijn, De alderliefste Vrouwe zijn, Goeden Wijn zonder vat of glas, raad waar in dat was. Antw. Hy schonk haar een druyve daar zy den Wijn in hadde.
- 25a Raad Wat schenkte een Ridder over Rhijn, de alderliefste Vrouwe zijn, goeden Wijn sonder vat of glas, raad waar in dat was, Antw. Hy schonk haar in een Duyve (lees: *Druyve*) daar sy den Wijn in hadde:
- 25b Raad. Het schenkte een Ridder over Rhijn, de alderliefste Vrouwe zijn, goeden Wijn zonder vat of glas; raad waar in dat was? antw. Hy schonk haar een Druyve daar zy den Wijn in hadde.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 279: Raet. Het schickte eenen Ridder ouer rijen, der alden liefste vrouwen zijn, goeden wijn sonder vat of gelas, raet waar in den wijn was. Ant. Hy schickte haer een druyue daer sy den wijn in hadde.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 138.
Nederlantschen Sterre-kycker 1710: XL. Raedtsel. Hoe sult ghy brenghen goeden Wijn van pas, / Sonder Vat oft sonder Glas? 40. In de Druyve.
- 26 Raad. Het is heden ende nimmermeer? Antw. Een Maagt die haar Maagdom verliest, zy en krijgt die nimmermeer weer. Bedenkt dit gy Meyskens.
- 26a —
- 26b Raad. Het is heden, ende nimmermeer? antw. Een maagd die haar maagdom verliest, zy en krijgt die nimmermeer weer. Bedenkt dit gy meyskens.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 144: Het is heden ende nimmermeer? Antw. Een maecht die haren maechdom verliest ende vercrijchten daarna nimmermeer weder.
De maning *Bedenkt dit gy meyskens* is toegevoegd.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 298; Bismark 2007: 95.
Jonker, *Bruidlofs Gast* 1697: 375: Raatzel. 20. De vryers, schatten 't hoog / Het wort gedekt, voor 't oog, / Al die men maagt hoort noemen / Die konnen daar op roemen, / Men eert het, nagt en dag / Met wonderlyk ontzag, / Vaak, wort'er voor gebogen / Met traanen in de oogen, / En 't wort van mal en vroet / Gekeurt, voor 't zoetste zoet, / De een, die zal 't verkwisten / De ander, wil 't niet misten, / Het kan de mensch, ontgaan / In 't leggen en in 't staan, / Twee vrienden, by malkander / Die nemen 't van den ander, / Met willen, of gewelt / Met eden, of voor gelt, / Ons heer, daar 't is verdreeven / Kan 't nimmer, weder geeven. *Antwoort, Maagds Maagdom*.

- 27 Raad. Het was een vroom eerlijk man, die bad eenen boozen snoden man om een gifte, die was beter dan den Hemel, en gafse hem? Antw. Dat was Joseph, die bad Pilatus om Christus doen hy aan den Kruyce hing.
- 27a Raad Het was een vroom eerlijk Man, die bad enen bosen snoden Man om een gifte die was beter dan den Hemel ende gafse hem; Antw. Dat was Joseph, die bad Pilatus om Christum, doen hy aan den Kruyce hing;
- 27b Raad. Het was een vroom eerlijk man, die bad eenen boozen snoden Man om een gifte, die was beter dan den Hemel, ende gafse hem? Antw. Dat was Joseph, die bad Pilatus om Christum, doen hy aan den Kruyce hing.
- Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 151: Raet. Het was een vroom, eerlijc man, die badt eenen boosen, snooden man en gifte die was beter dan hemel ende aerde, ende hy gafse hem. Ant. Joseph bat Pilatum om Christum, doen hy aan den cruyce hinc.
- Lit.: Butsch, *Straßburger* № 321.
- Jonker, *Bruidlofs Gast* 1697: 377: Raatzel. 23. Daar was een Raats Heer, hoog befaamt / Die kwaade Raat, nooit had beaamt, / Een Israliet, oprecht en goet / Voor Godt en mensch, een vroom gemoet, / Die kwam (na dat zyn grootste schat / Zyn Heer, de geest gegeveen (lees: *gegeven*) had / By zeker heydens polityk / Zoo loos als boos, voor Arm en Ryk, / En zmeekte hem, met ernst en vleyt / Beweeg'lyk, om zyn zaligheyt / 't Welk deze Regter, ook hoe straf / Terstont de Ryke Raatsman gaf. Antwoort, Jozeph, bad Pilatum om 't lighaam des Heeren.
- 28 Raad. Ik ben zeer kleyn, mijn magt is groot, Eerst ben ik ruyg, daar na word ik bloot, Soo lange als ik leef en ben ik niet besonders, Maar als ik dood ben, zo baar ik groot wonders? Antw. Een Schrijf-penne.
- 28a Raad Ik ben seer klein, mijn magt is groot, Eerst ben ik ruig daar na word ik bloot, So lange als ik (ontbreekt: *leef ben ik*) niet besonders, Maar als ik dood ben, so baar ik wonders? Antw. Een Schrijf-penne;
- 28b Raad. Ik ben zeer klein, mijn macht is groot, Eerst ben ik ruig, daar na ben ik bloot, Zo lange als ik leef en ben ik niet besonders, Maar als ik dood ben, zo baar ik groot wonders? Antw. Een Schrijfpenne.
- 29 Raad. Boven rond, onder plat, een voet in 't gat, raad wat is dat? Antw. Een Schoen daar een voet in steekt.
- 29a Raad Boven rond, onder plat, een voet in 't gat, raad wat is dat? Antw. Een Schoe daar een voet in steekt;
- 29b Raad. Boven rond, onder plat, een voet in 't gat; raad wat is dat? Antw. Een Schoen daar een voet in steekt.
- Samuel van Huls, *Ms.*: Boven rond, onder plat, / Een voet in 't gat. Wat is dat? *schoe daerin de voet / Ra*
- 30 Raad. Dobbel geknocht, twee-puntig ben ik in allemans huys, En als ik op 't wijdste gaap ben ik een Kruys? Antw. Een Kleermakers Schaar.
- 30a Raad Dobbel geknocht, twe-puntig ben ik in alle Mans huys, En als ik op 't wijdste gaap ben ik een kruys? Antw. Een klee-makers Schaar.
- 30b Raad. Dobbel geknugt, tweepuntig ben ik in alle mans huys, en als ik op 't wijdst gape ben ik een kruys? antw. Een kleermakers Schaer.
- 31 Raad. Ik steek zoo scherp als een doorn, en breng die kostelijke waar voort die zoet is, Ende ook een waar voort die niet goed is? Antw. Een Honing bye.
- 31a Raad Ik steek so scherp als een doorn, en breng de kostlijkste waar voort die soet is, Ende ook een waar voort die niet goed is? Antw. Een Honing-bye:
- 31b Raad. Ik steek zo scherp als een Doorn, en breng een kostelijke Waar voort die goed is, ende ook een Waar voort die niet goed is? antw. Een Honig-bye.
- 32 Raad. Wie is de gelukkigste op aarden vergaart, Nogtans de ongelukkigste ten besten vermaart, En geen mensch ter weerelt in booser daad vermaart? Antw. Judas wandelde met Christus onverborgen, Nogtans zo ging hy hem zelve verworgen, Sulken Verrader vint men by avond nog morgen.
- 32a Antw. (lees: *Raad*) Wie is de gelukkigst op aarden vergaart, Nogtans de ongelukkigste ten besten vermaart, en geen Mensch ter wereld in boser daad vermaart; Antw. Judas wandelde met Christus onverborgen, Nogtans so ging hy hem selven verworgen, Sulken verrader vind men by avond nog morgen:
- 32b Raad. Wie is de gelukkigste op aarden vergaart, Nogtans d' ongelukkigste ten besten vermaart, En geen mensch ter Wereld in bozer daad vermaart? Antw. Judas wandelde met Christus onverborgen: Nogtans zo ging hy hem zelve verworgen; Zulken verrader vind men by avond nog morgen.
- 33 Raad. Wat heeft ter weerelt beginzel en geen eynde, Nogtans niet geboren en is door eenig bekende; En niet gevoelt en wort dan in de meeste ellende? Antw. De bitt're dood is met Adam in de werelt gekomen, Maar zijn Vader ende Moeder word niet vernomen, Op dit eynde te denken doet den Mensche schromen.

- 33a Raad Wat heeft ter wereld beginsel en geen ende, Nogtans niet geboren en is door enig bekende, En niet gevoeld word dan in de meest ellende; Antw. De bitt're dood is met Adam ter wereld gekomen, maar zijn Vader en Moeder word niet vernomen, Op dit eynde te denken, doet den Mensche schromen.
- 33b Raad. Wat heeft ter Wereld beginsel en geen ende, Nogtans niet geboren en is door eenig bekende; En niet gevoelt en word dan in de meeste elende? Antw. Die bitter dood is met Adam ter Wereld gekomen: maar zijn Vader ende Moeder word niet vernomen; Op dit einde te denken doet den mensche schromen.
Cf. № 20.
- 34 Raad. Mijn Moeder is slap en ik ben stijf, als Christal is al mijn lijf, En als de tijd komt dat ik ga verloren, So word mijn Moeder uit mijn geboren? Antw. Ys.
- 34a Raad Mijn Moeder is slap en ik ben stijf, als Christal is al mijn lijf, en als de tijd komt dat ik ga verloren, so word mijn Moeder uit mijn geboren; Antw. Ys.
- 34b Raad. Mijn Moeder is slap en ik ben stijf, als Kristal is al mijn lijf, en als de tijd komt dat ik ga verloren; Zo word mijn Moeder uit my geboren? Antw. Ys.
Bron: Roemer-Visscher, *Tloff van de mytse* 1612: 147: *Mijn moeder is slap, en ick ben stijf; / Glijck als cristall is al mijn lijf; / En vvvanneer de tijt comt dat ick gae verloren, / Soo vvort mijn moeder vveder uyt mijn gebooren. Ys*; Roemer-Visscher, *Brabbeling* 1614 № 15: *Mijn Moeder is slap, en ick ben stijf, / Ghelijck als Cristal is al mijn lijf: / En soo wanneer dat ick gae verloren, / Wert mijn Moeder weder uyt my ghebooren. Het Ys*.
Lit.: Bismark 2007: 508 № 18 (andere variant van het ijsraadsel); Taylor № 1007 §1.
Een Nieuw Raatsel-boek 17XX: A1 (afb. Van der Linden 1981: 59): *Raat. Mijn Moeder is slap, en ik ben stijf, Gelijck als Christal is al mijn lijf: En als den tijt komt dat ik ga verloren, Zoo wert mijn Moeder uyt my gebooren. Antw. Het IJs*.
New Ra'tterschbu'chlinn 1590: B6v: *Rath, Was ist von seiner Mütter geborn, vnd gebirt es darnach sein Mütter widerumb? Antwort, Auß Wasser wirdt Eyß, auß dem Eyß widerumb Wasser*.
Cluft-boecxken 1556-1558: *Raet: Wat isser van sijnder moeder ghebooren, ende baert daer na zijnder moeder weder omme. Ant. Wt water wordt ijs, wt den ijse wordt wederom water*.
Braekman, Clucht Boecxken № 43: *Wat isser van zijnder moeder geboren, ende (wort) daer na zijn moeder wederom. Ant. Wt water wort ijs, wt den ijse wort weder water (Braekman vult wort aan, maar blijkens het Cluft-boecxken is baert weggevallen)*.
Jonker, Bruidlofs Gast 1697: 378: *Raatzel. Ik ben een ongeheyde brug / Ik heb een kristalyne Rug, / Myn lighaam, is bezloote lant / Maar van geen kley, nog aart, nog zandt, / Ik ben zoo sterk, dat myn geen man / Met zyn twee handen, breeke kan, / Myn moeder, is heel zlap van lyf / Die overdek ik, digt en styf, / Die op myn korpus, ryt of gaat / By avontuur, zyn leeven laat, / Wanneer myn paspoort is beschooren / Dan wort myn moer, uit myn geboren. Antwoort, het Ys*.
- 35 Raad. Veel blanker ben ik als Helena pleyasant, Ik worde begeert van de Vryers in 't Land, Wantze dikwils om my gaan buyten de Poort, En als ik Maagt ben word ik van de Vrijsters bemint, Maar als my de Boeren maken met Kind, Soo komt 'er Maria Suster van afvoort. Antw. Room.
- 35a Raad Veel blanker ben ik dan Helena pleisant, Ik worde begeert van de Vryers in 't Land, Wantze dikwijls om my gaan buyten de Poort, En als ik Maagt ben wierd ik van de Vrysters bemind, Maar als my de Boeren maken met Kind, So komt 'er Maria Suster van af voort; Antw. Room;
- 35b Raad. Veel blanker ben ik dan Helena playzant, Ik worde begeerd van de Vryers hier te Land: Wantze dikwils om my gaan buyten de poort; En als ik maagd ben wierd ik van de Vrysters bemind, maar als my de Boeren maken met kind, Zo komt ter Maria Suster af voort? antw. Room.
Jonker, Bruidlofs Gast 1697: 373: *Raatzel. 18. Vriendinne, Raat eens met verstant / Ik heb myn oorspronk, van het lant, / Den huisman, of wel zyn Boerin / Haalt myn, met goet behaage in, / Al is myn komst, van 't klaver gras / 'k Ben blanker, dan helena was, / De Broekjes en de doekjes, zyn / Te byster, graag gepaart, voor myn / Men nood de pelsjes aan de dis / Al waar myn Exzelentje is, / Ik ben zoo zoet, 'k en weet niet hoe / Nog, brengt myn elk de zuiker toe, / En als de Boer myn gaat berye / Baar ik de zuster van marye. Antwoort, Room*.
- 36 Raad. In my is geblasen een levendigen geest, Levendig ben ik nogtans niet geweest, Rond ben ik als een omgekeerde Klok, /Men siet deur en deur mijn klaren rok, Ik ben aanvoerder en verdrijver van rouw, Meer word ik gezogt dan eenig Vrouw? Antw. Een Drink-glas.
- 36a Raad In my is geblasen eenen levendigen geest, Levendig ben ik nogtans niet geweest, Rond ben ik als een omgekeerde klok, Men siet deur en deur mijn klaren rok, ik ben aanvoerder en verdrijver van rouw, Meer word ik gesogt dan enig Vrouw. Antw. Een drink-glas:
- 36b Raad. In my is geblasen eenen levendigen geest, Levendig ben ik nogtans nooit geweest; Men ziet deur en deur mijn klaren rok, Ik ben aanvoerder van een verdryver van rou; Meer word' ik gezogt dan eenig Vrou? Antw. Een Drink-glas.

Bron: Roemer-Visser, *Brabbeling* 1614 № 3: In my is gheblasen een levendighen Gheest, / Levendich nochtans heb ick noyt gheweest, / Met knurven ben ick ghechiert by de gront, / Boven het barckhout heb ick een gladde mont, / Ront ben ick als een omgekeerde Clock, / Men siet deur en deur mijn clare rock, / Ick ben aendiender vande verdryver van rou, / Meer wort ick ghesoent dan eenighe Vrou, / Voort ben ick een lichter van de kan, / En die dit schreef was mijn ghenan. *Een Roemer.*

Vier verzen ontbreken in *Een Nieuw Raadsel-boek* en vijf in *Een Nieuw Raadsel-boekjen*.

Samuel van Huls, *Ms.*: Men vind in mij een levendige geest / Nochtans ben ik noyt levendig geweest / Mijn stem so hel is als een klok / So klaer als cristal is mijn rok / 'k Maek maer verdrijf veel meer de row / 'k Word meer gesoent als eenig vrou *Glas met wijn / Ra*

Jonker, *Bruidlofs Gast* 1697: 376: *Raatzel*. 22. Ik ben van vuurig stof, geblaakt / Met wint, aan myn postuur geraakt / Myn lyf, is ront, hol, glat en fris / Zoo bros, als 't nietig schepzel is, 'k Ben als een omgekeerde klok / Men tuurt heel helder, door myn rok, / De mensch, gebruikt myn by de zop / En haalt zyn herte met myn op, / 'k Verdryf alvaak, door man en vrou / Verstant, en gelt, en vreugt, en rouw, / Raat nu myn naam, al ben ik ligt / Ik koom vaak voor u aangezigt. *Antwoort, Wyn of Bier glas.*

37 Raad. Half ben ik van een morsig Verken genomen, d'Ander helft is uit het wilde woud gekomen, Met heete peck ben ik in 't gat gesteecken, Daar ik ben sal geen pluymstrijker gebreken, Die niet morsig en is houd my in zijn gemak, Maar Pieter puntig draagt my in zijn dies sak? Antw. Een Kleer-beessem.

37a Raad Hallif ben ik van enen morsig Verken genomen, d'Ander helft is uit het wilde gekomen, Met hete pek ben ik in 't gat gesteken, Daar ik ben sal geen pluymstrijker gebreken, Die niet morsig en is houd my in de sak, Maar Pieter puntig draagt my in zijn dies-sak? Antw. Een Kleer-beessem;

37b Raad. Half ben ik van een morssig verken genomen; D'ander helft is uyt het wilde woud gekomen, Met heete pik ben ik in 't gat gesteken: Daar ik ben zal geen Pluym-stryker gebreken, Die niet morssig en is houd my in zijn gemak, Maar Pieter-puntig draagt my in zijn Dies-zak? Antw. Een Kleer-beessem;

Bron: Roemer-Visser, *Brabbeling* 1614 № 7: Half ben ick van een morsich Vercken ghenomen, / D'ander helft is uyt het wilde Wout ghecome, / Met heet peck ben ick int gat ghesteken, / Daer ick ben, en sal gheen pluymstrijcker ghebreken, / Die niet slordich en is hout mijn in zijn ghemack, / Maer Pieter puntich draecht my in zijn sack. *Een Cleerschuyer.*

Jonker, *Bruidlofs Gast* 1697: 374: *Raatzel*. 19. Ik ben van houte Boomen / En van het zwyn gekomen, / De gaten, in myn lyf / Zyn van een man of wyf, / Met zwarte pek bedropen / En hy, die uit moet loopen, / Grypt myn eerst in de hant / En ziet aan alle kant, / Of hy my heeft van nooden / Voor hem, en door zyn boden, / Die klaar is, in gedragt / Neemt myn gestadig agt, / En die zal ik ook eere / Met oneer, aftekeere, / Maar die voor zlomp hoos gaat / In huis en langs de straat, / Zal zelfs, met ooge luiken / Myn dienst, heel min gebruiken, / In dikke duisternis / Of, als de Maan op is, / Dan koom ik niet, aan stryken / Ik ben by arm en Ryken, / Een pluimestryker goet / Die ider, eer aan doet. *Antwoort, een Kleer-schuyer.*

Braekman, *Clucht Boecxken* № 79: Raet. Het is half swijnen, het verdrijft meniger groote smerte? An. Een borstel daer men 't hoeft mede reynigt.

38 Raad. Digt zijn mijn mueren, vol van gaten mijn dak, Mijn herte is vuur, mijn mage niet vrey, Is in een Oven gebakken van gekneden kley, Meest ben ik ondersaat van dat elk begeert, Daar 't lustig Troijen is om gedistruert? Antw. Een Test in een Stoof.

38a Raad Digt zijn mijn mueren, vol van gaten mijn dak, mijn hert is vuir, mijn mage niet drey, is in een Ovent gebakken van geknede kley, meest ben ik ondersaat van dat elk begeert, Daar het lustige Troyen om is gedistruert; Antw. Een Test in een Stoof;

38b Raad. Digt zijn mijn Mueren, vol van gaten mijn Dak; Mijn herte is vuur, mijn mage niet dray, Is in een Oven gebakken van gekneden Klay: Meest ben ik Onderzaat van dat elk begeert, Daar het lustige Trojen om is gedistruert? Antw. Een Test in de Stoof.

Bron: Roemer-Visser, *Brabbeling* 1614 № 6: Van binnen hol ben ick, een viercant ghemack, / Dicht zijn mijn wanten, en gatich mijn dack, / Mijn hert is vyer, mijn maech met een drey, / Is in een Oven ghebacken van ghekneden cley, / Meest ben ick ondersaet van dat elck Man begheert, / Daer de lustighe Troya om is ghedestruert. *Een Stoof.*

Samuel van Huls, *Ms.*: Vol gaten is mijn dak, rontom dicht als een muer / Myn hert dat is seer heet, mijn maeg die is vol vuur / Het lustich Troyen heeft men sien verdestrueren / Om haren't wil die mij het allermeest begeeren, / Noch laet ik mij vertreen, en word' een ondersaet / Niet van den groten Turk, maer van sijn beste maet. *Ra. / Stoof met vier*

Jonker, *Bruidlofs Gast* 1697: 365: *Raatzel*. 3. Ik ben een onder hout, vierkant / De veen zon, warmt myn ingewant, / Myn maag, is hart, en ruuw, en bont / En komt vaak, uit en in myn mont, / Ik schilder, zavonts en by daag / Bloet Roode Bloemen, van om laag, / In huis en schuit, preeel en tuin / Door groote oogen, op myn kruin, / Ik koom, met wyf en wigters zin / Ter tempel, en ter schoole in, / Ik dien de pels, die maanden telt / En daar het jong, om 't pramke lelt, / Wanneer de guure winter naakt / 't Verdorde halm, van 't boomke raakt, / Dan koom ik tydig uit de hoek / Tot stut en steun, van keurs en broek, / Raat nu kabouters, aan de dis / Wat, dat myn maag en lighaam is. *Antwoort, stoof en test.*

- 39 Raad. Met zo veel letters als mijn naam kan bestaan, Soo veel voeten heb ik ende en kan niet gaan, En mijnen naam en verscheelt niet van bot, Waar mijn eerste Letter een S. zo dogte ik niet een kruys, want gy zoude my allegaar aanzien voor Sot? Antw. Pot.
- 39a Raad Met so veel letters als mijn naam kan bestaan, So veel voeten heb ik, ende en kan niet gaan, En mijnen naam en verscheelt niet van bot, Waar mijn eerste Letter een S so dogte ik niet een Kruys, want gy soud my allegaar aansien voor Sot? Antw. Een Pot;
- 39b Raad. Met zo veel Letters als mijn naam kan verstaan, Zo veel voeten heb ik, ende en kan niet gaan; En mijnen naam en verscheelt niet van Bot: Waar mijn eerste Letter een S. zo dogte ik niet een kruys: Want gy zoud my alle gaar aanzien voor Zot? antw. Een Pot.
- Jonker, *Bruidlofs Gast* 1697: 366: *Raatzel*. 4. 't Is een hol-bollig, huis zieraat / Dat schaamteloos, voor 't schaamste gaat, / Dat noodig is, en voor de boeg / Dat schilt wagt houd, by laat en vroeg, / Dat als een effe munninks mouw / Gaapt, als een gapert van tergouw, / Dat in de kroeg, by man en maagt / Doorgaans, de naam van spiegel draagt, / Dat door de dag, aan 't oor op hangt / De drank, heel bruischent warm, ontfangt, / Raat nu myn naam vry, overluit / Terwyl dat op een zot wel zluit. *Antwoort, een water pot.*
- 40 Raad. Wat verbetert alle ding? Antw. De Boter: Maar in de Kramers mars niet.
- 40a Raad Wat verbetert alle ding? Antw. De Boter, maar in de Kramers mars niet;
- 40b Raad. Wat verbetert alle ding? antw. De Boter.
- Naar de zegswijze: *De boter verbetert alle dingen*. De aanvulling *maar in de Kramers mars niet* verwijst mogelijk naar het feit dat het specifiek om boekjes voor colportage gaat. Deze zinsnede ontbreekt in *Een Nieuw Raadsel-boekjes*.
- 41 Raad. Mijn hert is hart, mijn vlees is ros, Coraliger is mijn fel dan de lippen van mijn lief, En hy die my steelt is geen dief? Antw. Een Kersse.
- 41a Raad Mijn hert is heet, mijn vlees is ros, Caroliger is mijn vel dan de lippen van mijn lijf, En hy die my steelt en is geen dief? Antw. Een keersse;
- 41b Raad. Mijn hert is heet, mijn vlees is ros; Caroliger is mijn Vel dan de lippen van mijn lief, En hy die my steelt is geen dief? Antw. Een kaersse.
- Bron: Roemer-Visscher, *Brabbeling* 1614 № 11: *Mijn bloet is soo smakelijck als Rijnse mos, / Mijn hert is hert, mijn vleys is ros, / Coralijsker is mijn vel dan de lippen van u Lief, / En hy die mijn steelt die en is gheen dief. Een Kerse.*
- Lit.: Taylor № 579.
- 42 Raad. Mijn hoofd is dikker als mijn lijf, Men heeft my lief als ik ben stijf, Mijn lijf is glad, mijn steert steekt door de kleeren, Dies mogen my de Vrouwen qualijk ontbeeren? Antw. Een Spelde.
- 42a Raad Mijn hoofd is dikker als mijn lijf, Men heeft my lief als ik ben stijf, Mijn lijf is glad, mijn steert steekt door de kleren, Dies mogen my de Vrouwen qualijk ontberen; Antw. Een Spelde;
- 42b Raad. Mijn hoofd is dikker als mijn lijf, Men heeft my lief als ik ben stijf, Mijn lijf is glad, mijn steert steekt door de kleeren: Dies mogen my de vrouwen qualijk ontbeeren? antw. Een Spelle.
- Samuel van Huls, *Ms.*: *Mijn hoofd is dicker als myn lyf / Men heeft me lief als ik ben styf / Mijn lyf is glad k steek met myn steert / 'k Ben bij't vrouwolk in groter weerd. Ra. / spel.*
- Jonker, *Bruidlofs Gast* 1697: 381: *Raatzel*. 30. 'k Dien haar, die kappe maakt, of zet / Ik dien de kraam vrouw, op haar bed, / Ik dien de baker, in de mat / Ik dien de znyder, op zyn gat, / Ik diende de naaister, by de el / By kante werksters, sta ik wel, / Myn hoofd, ik (*lees: is*) dikker als myn lyf / Ik blyf pal staan, by maagt en wyf, / Ik heb een scherp gepunte staart / Ik ben 't bagyntjes dag uur waard, / Jong meysken, raat myn naam met eere / Terwyl je myn niet moogt ontbeere. *Antwoort een Spelt.*
- 43 Raad. By dag ben ik meest bol en zagt, De meeste verdrukkinge lijd ik by nagt, Twee gelieven ploegen op my een vrugt, S. Luyaarts gezelschap hout my in groter waarden, Mijn vel is van 't meest lydende gewas der aarden, Mijn ingewant heeft vleesch gedragen bij der lugt? Antw. Een Bedde.
- 43a Raad By dag ben ik meest bol en sagt, de meeste verdrukking lijd ik by nagt, Twee gelieven ploegen op my een vrugt S. Luyaarts geselschap houd my in groter waarden, mijn vel is van't meest lijdende gewas der aarden, Mijn Ingewand heeft vleesch gedragen bij der lugt? Antw. Een Bedde;
- 43b Raad. By dag ben ik meest bol en zagt, De meeste verdrukkinge lijd ik by nagt, Twee gelieven ploegen op my een vreugt S. Luyaards gezelschap houd my in groter waarden, Mijn vel is van 't meest lydende gewas ter aerden; Mijn ingewand heeft vleesch gedragen bij de lucht? Antw. Een Bedde.
- Bron: Roemer-Visscher, *Brabbeling* 1614 № 2: *By daech ben ick meest bol en sacht, / De meeste verdrukkingh lijd ick by nacht, / Twee goe lieven ploeghen op my om vrucht, / Sinte Luyerijs geselschap hout my in groter waerden, / Mijn vel is vant meest lydende ghewas der aerden, / Mijn inghewant heeft vleys ghedraghen by de lucht. Een bedde.*

De omschrijving *Mijn vel is van't meest lijdende gewas der aarden* verwijst mogelijk naar het bekende vlasraadsel dat tot thema heeft de bewerkingen die het vlas moet ondergaan (lijden) voor dat het linnen is (cf. Mersch, *Raedtselboek* 1595 № 111).

Jonker, *Bruidlofs Gast* 1697: 373: *Raatzel* 17. By daag, pareer ik bol en zaght / Verdrukking, heb ik meest by nagt, / Op myn, verwelkt de schoonste bloem / Van pels en keurs, de hoogste roem, / Ik ben 't gerief, voor arm en ryk / Voor kleyn en groot, maar voor geen lyk, / Myn blaau geadert witte vel / Heeft uit gestaan, een hart geknel, / Myn ingewant, is in de lugt / Van 't vlees gedragen, met gevlugt, / 'k Ben een schenkazie aan de Bruidt / Myn naam, spelt met drie letters uit. *Antwoord, Een bed.*

44 Raad. Dik lyvig, zonder hooft, onder scherp, Ik worde dagelijks gegeesselt met een zweep, Gelijk een Ezel in luygheit verstijft, Ga ik niet voort, 't en zy dat men my voort drijft? Antw. Een Tol.

44a Raad Dik-lijvig, sonder hooft, onder scherp, Ik worde dagelijks gegeesselt met een zweep, Gelijk een Ezel in luyheyd verstijft, Ga ik voort (lees: *niet voort*), 't en zy dat men my voortdrijft? Antw. Een Tol:

44b Raad. Dik-lyvig, zonder hoofd, onder scherp; Ik worde dagelijks gegeesselt met een Zweep, Gelijk een Ezel in luijgheid verstijft: Ga ik niet voort, ten zy dat men my voort drijft; Antw. Een Tol.

Vander Veen, *Raetselen* 1653 № 45: *Myn Vader was noch Boer noch Mayer, / Maer ben gekomen van een drayer, / Des draey ik ook voor Arm en Rijk, / Maer ben den Esel schier gelijk, / Want sal ik kloek an 't drayen blijven, / Soo moet men my met slagen drijven. — De Drijf-tol, sal hy draeyend' blijven, / Die moetmen al met slagen drijven, / Dit beelt de luye Leer-knecht af, / Die niet en wil als deur de straf, / Siet desen luyaert desen tragen, / En wil niet werken als deur slagen, / Die luy zijn in het Schoole-gaen, / Die moetmen drijven al met slaen, / En snode put ist al zijn dagen, / Daer in men 't water staegh moet draegen.*

Samuel van Huls, *Ms.*: *Mijn vader was noch boer noch maijer / Maer ben gecomen van een draijer / Dies draey ic ooc voor arm en rijk, / Maer ben den ezel schier gelijc / Want sal ic kloec aen't drayen blijven / So moet men mij met slagen drijven. Tol*

Jonker, *Bruidlofs Gast* 1697: 381: *Raatzel*. 29. Ik ben afkomstig, uit het wout / Ik ben gewielt, van't harde hout, / Ik ben als potje rol, heel styf / Ik ben gerimpelt, om myn lyf, / Ik heb geen beenen, nog geen hooft / En schoons, al heb ik niet gerooft, / Zoo geezelt myn de domme jeugt / Met koorden, in de wilde vreugt, / Ik ben een luyaart, die verstijft / Niet gaat, voor dat men my, eerst dryft, / En kryg ik bons, met touw en lans / Dan maak ik hups, een ronde dans. *Antwoord, een Dryftol.*

45 Raad. Ik heb een kleyn hooft, dik lijf, ende een been, By den onnoselen ben ik veel gemeen, Ik legge altoos want ik kan niet gaan, Maar als men my weg werpt zoo ga ik staan? Antw. Een Werp-tol, of batting.

45a Raad Ik heb een klein hooft, dik lijf, ende een been, By den onnoselen ben ik veel gemeen, Ik legge altoos want ik kan niet gaan, Maar als men my weg werpt so ga ik staan? Antw. Een werp-tol, of battig (lees: *batting*);

45b Raad. Ik heb een klein hoofd, dik lijf ende een been, By den onnozelen ben ik veel gemeen: Ik ligge altoos, want ik kan niet gaan; Maar als men my weg werpt zo ga ik staan? Antw. Een Werp-Tol.

46 Raad. Het leyt agter den Haag, 't en heeft krop nog kraag, Vlees nog vel, nogtans ontvliegt zijn asem wel? Antw. Gegeten Brood.

46a —

46b Raad. Het leid agter den Haag, 't Heeft Kop nog Kraag, Vleesch nog Vel, Nogtans ontvliegt zijn aassem wel? Antw. Gegeten Brood.

Samuel van Huls, *Ms.*: *'t Leijdt achter de haeg / 't Heeft krop noch kraeg / Noch vleesch, noch vel / Nochtans ontvliegt zijn azem wel. Ra. Stront*

47 Raad. Waar vergaaren haar de Meel-sakken? Antw. By de Banden.

47a Raad Waar vergaderen haar de meelsakken? Antw. By de banden;

47b Raad. Waar vergaderen haar de Meelzakken? Antw. By de Band.

Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 89: Raet. *Waer vergaderen hen die meelsacken. Ant. By den banden.*

Lit.: Butsch, *Straßburger* № 158; Bismark 2007: 91.

Samuel van Huls, *Ms.*: *By de banden vergaderen haer de meelsacken.*

48 Raad. Welk zijn de schandelijkste in de weereld? Antw. Een stoute Bedelaar, een ryke Leugenaar, en een oude Hoere-jager.

48a Raad Welk zijn de schandelijkste in de Wereld? Antw. Een stout Bedelaar, een rijk Leugenaar, en een oud Hoere-jager;

48b Raad. Welk zijn de schandelijkste in de wereld? Antw. Een stout bedelaar, een rijk leugenaar, en een ouden Hoere-jager.

Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 1: Raet. *Wat dat schandelijeste sy in de werelt? Ant. Een stout bedelaar, een rijc Leugenaar, ende een oud hoeriager.*

Lit.: Bismark 2007: 504 № 9.

New Raetterschbu^echlinn 1590: A2r: Rath, Was ist das schentlichest inn aller Welt? Antwort. Drey ding, ein stoltzer Betler, ein reicher Lugner, ein alter Hürer.

Jonker, *Bruidlofs Gast* 1697: 368: *Raatzel*. 8. Raat Raader, met vertelle / Wat zijn 't voor drie gezelle, / Die met ondoogent hand'len / Voor d'onbeschaamste wand'len. *Antwoort, Een stout Bedelaar, / Een Rijk loogenaar, / Een oud Hoer jager*.

Samuel van Huls, *Ms.*: God haet den hovaerdighen arm. rijcken gierigaert. ouden onsuiver. onbeschaemden jongelingh.

49 Raad. Welk is dat beste ende dat ergste dat men vindt? Antw. De tonge, want met de tonge mag een Mensche winnen lof, eer en vrientschap, ende overmits de tonge mag ook een Mensche komen in schande en schade, en verdriet ende quetsinge des lichaams en der zielen.

49a Raad Welk is dat beste ende dat ergste dat men vind? Antw. De tonge, want met de tonge mag een Mensche winnen Lof, Eere en vrindschap, ende overmits de tong mag ook een mensche komen in schand en schade, en verdriet ende quetsinge des lichaams en der zielen;

49b Raad. Welk is dat beste ende dat ergste dat men vind? Antw. De Tonge, want met de tonge mag een mensche winnen lof, eer en vriendschap: ende overmits de tonge mag ook een mensche komen in schande ende schade, en verdriet ende quetsinge des lichaams en der zielen.

Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 12: Raet. Welc is dat beste ende dat archste datmen vint? Ant. Die [t]onge, want metter tonge mach een mensche winnen lof, eere ende vrientscap. Ende ouermits de tonge mach ooc een mensche comen in schade oft in schande ende verdriet, ooc quetsinge des lichaams ende der zielen.

50 Raad. Welk is de kleynste dronk en de grootste dank-zegginge, ook de ziele profytelijker dan den lighame, welk doen dagelijks Man en Wif? Antw. Soo wanneer men gegeten heeft, en gebeden, zoo drinkt men een weynig tot de Gratias, en is tot dank-zeggingen en lof Gods, aangezien dat 't ter eeren Gods geschied.

50a Raad Welk is de kleynste dronk en de hoogste dank-segginge, ook de ziele profijtelijker dan den lighame, welk dagelijks doen Man en Wif? Antw. Soo wanneer men gegeten heeft, en gebeden, so drinkt men een weinig tot de Gratias, en is tot dank-segginge en lof Gods, aangesien dat ter ter (lees: *het ter*) eeren Gods geschied.

50b Raad. Welk is de kleinste dronk en de hoogste dankzegginge, ook de ziele profytelijker dan den lichame, welk dagelijks doen Man en Wif? Antw. Zo wanneer men gegeten heeft, en gebeden, zo drinkt men een weinig tot de Gratias, en is tot dankzegginge en lof Gods, aangezien dat 't ter eeren Gods geschied.

Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 14: Raet. Welc is den cleynsten dronck ende de hoochste danckinge, ooc der zielen profijtelijker dan de lichaem, welc dagelijcx doen man ende wif? Ant. So wanneer men geten heeft ende gebeden, so drinctmen een weynich tot den gratias, ende is tot dancsegginge ende loue Godts, aengesien dat het ter eeren Godts gheschiet.

Lit.: Butsch, *Straßburger* № 44.

51 Raad. Van welk Water verschrikt hem de gemeenen Man aldermeest? Antw. Van 't water dat hem in zijn schoenen loopt, want dat vermaant hem nieuwe te kopen.

51b Raad. Van welk Water verschrikt hem de gemeyne man aldermeest? Antw. Van 't Water dat hem in zijn Schoenen loopt: want 't vermaant hem nieuwen te kopen.

Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 16: Raet. Van welc water verschrikt hem de gemeyne man aldermeest? Ant. Van 't water dat hem in den schoen loopt, want 't vermaent hem die selue te beteren oft nieuwe te coopen.

Lit.: Butsch, *Straßburger* № 63.

Nederlantschen Sterre-kycker 1711: XXXVIII. *Raedtsel*. Van wat water den Mensch vreest / En verschrikt hem aldermeest? 38. Van't water dat in de Schoenen loopt.

52 Raad. Wat voegt een mensch alderbest? Antw. Dat hy reden gebruykt en discreet is.

52b Raad. Wat voegt een mensch alderbest? Antw. Dat hy reden gebruikt, en discreet is.

53 Raad. Welk is de beste Vogel, en die alderqualijkste braad? Antw. Een Bye.

53b Raad. Welk is de beste Vogel, en die alderqualijkste braad? antw. Een Bye.

Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 20: Raet. Welc is die beste vogel ende die alderquaetste braet? Ant. Een bie.

Lit.: Butsch, *Straßburger* № 93.

Samuel van Huls, *Ms.*: Het beste hout en timmert men niet. Wijnstok. / De beste veugel en brand men niet. Bye / De beste bloem en ruckt men niet. Blom van meel / In 't wytste water vist men niet. [dauw]

- 54 Raad. Welk is het breedste, ende onzorglijkste Water over te gaan? Antw. Den Dauw.
- 54b Raad. Welk is het breedste, ende onzorglijkste Water over te gaan? Antw. Den Douw.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 42: Raet. Welc is 't breedste ende onsorchlijkste water om daer ouer te gaen? Ant. Den dauwe. *Cluft-boecxken* 1556/58: Raet. Welck is tbreetste ende onsorchlijkste water, om daer ouer te gaen? Ant. Den dauwe
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 51: *dünst wasser*; Bismark 2007: 89; Taylor № 1103.
Jonker, *Bruidlofs Gast* 1697: 371: *Raatzelen*. 13. Wat is het beste waater / Dat zonder plas geklater, / Op d'Aarde, nederdaalt / En daar men, ongedwaalt, En onbezorgt, met hoopen / Kan overgaan en loopen. *Antwoort, de Dauw*.
Samuel van Huls, *Ms.*: Den dauw is het breedste en veijlste water.
- 55 Raad. Wie siet ter Wereld aldermeest van twee, die maar een oog heeft, ofte die twee oogen heeft? Antw. Die een ooge heeft, siet twee oogen aan de anderen, En die twee oogen heeft en kan maar een aan hem sien, Want hy heeft 'er maar een.
- 55b Raad. Wie ziet ter Wereld aldermeest van twee, die maar een ooge heeft, of die twee oogen heeft? Antw. Die een ooge heeft ziet twee oogen aan den anderen; En die twee oogen heeft en kan maar een zien: Want hy heeft er maar een.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 45: Raet. Welc siet aldermeest van den twee, die maer een ooge en heeft, of die daer twee oogen heeft? Ant. Die een ooge heeft siet twee oogen aen den anderen, ende die twee oogen heeft en can maer een ooge sien, want hy en heeft maer een.
Cluft-boecxken 1556-58: Raet. Welck siet daer alder meest vanden twee, die mer een ooghe en heeft, oft die daer twee ooghen heeft. Ant. Dye een ooghe heeft siet twee ooghen aenden anderen, ende dye twe ooghen heeft, en can mer een ooge sien, want hy en heeft er mer een.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 295.
- 56 Raad. Hoe sout gy in groote hitte Wijn by u dragen, dat hy niet warm, maar hoe langer hoe kouder wert? Antw. Gy moest den Wijn ziedende heet in de Flesse gieten, soo zoude hy kouder worden.
- 56b Raad. Hoe zoud gy in groote hitte Wijn by u dragen dat hy niet warm, maar hoe langer hoe kouder werd? Antw. Gy most de Wijn ziedende heet in de Flesse gieten, zo zoude hy kouder worden.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 50: Raet. Hoe soude gy in grooter hitten wyn by v dragen, dat hy v niet werm, maer hoe langer hoe couder worde? Ant. Ghy moest den wijn sidende in der flesschen gieten, so en soude hy niet heeter, maer couder worden.
Lit.: Bismark 2007: 509 № 25.
New Ra^tterschbu^echlinn 1590: B7v: Rath, Wie woltest inn grosser hitz Wein bey dir tragen, das er dir nicht warm, Sonder jhe lenger jhe kelter wurd? Antwort, Du müßtest den Wein siedig haiß in die Fla^esch schütten, so wurd er nit haisser, sonder ka^elter.
- 57 Raad. Is een huys eer af te breken of te timmeren? Antw. Het is eer te timmeren, want men kan niet afbreken, 't en zy dat het eerst getimmerd is.
- 57b Raad. Is een huys eer af te breken of te timmeren? Antw. Het is eer te timmeren, want men kan niet afbreken, ten zy eerst getimmerd is.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 51: Raet. Is een huys eer af te breken dan te temmeren? Ant. Het is eer te timmeren, want men cans niet eer breken 'ten sy eerst ghetimmerd.
Lit.: Bismark 2007: 509 № 26.
New Ra^tterschbu^echlinn 1590: B8r: Rath, Ist ein Hauß Eh abzubrechen, oder zubauwen? Antwort, Es ist Ehe zu bauwen, Dann man kan es nicht abbrechen, Es sey dann vor gebauwt.
Mone, *Räthselsammlung*, 1838: 266 (KB Brussel *Ms. II 119*): Wat can men eer doen, een huys maken of breken? R. Het moet eerst gemaekt zyn.
Jonker, *Bruidlofs Gast* 1697: 382: *Raatzel*. 32. Is een huisken, of een schuurken / Is een tooren, of een muurken, / Is een scheepken, of een bootje / Is een schuitje, of galjootje, / Hier of daar, om kort te spreken / Eer te maken, of te breeken. *Antwoort, Eer te maken*.
- 58 Raad. Soo twee goede vrienden dertig mijlen van een wonen, ende zouden in twee of drie uyren beyde haar handen uit een water wassen, ende dezelve aan een materie droogen, hoe soude dat geschieden? Antw. 's Morgens in den Dauw te wasschen, ende in den Wind droogen.
- 58b Raad. Zo twee goede vrienden dertig mijlen van een wonen, ende zouden in twee of drie uren beide haar handen uit een Water wassen, ende de zelve aan een materie drogen, hoe zoude dat geschieden? Antw. 's Morgens in den Dou te wasschen ende aan den wind droogen.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 55: Raet. Of ghy eenendertich mylen van een goet vrient woonde of meer, ende souden in twee of dry uren beyde haer handen in een water wasschen, ende die selue aen een materie droogen, hoe soude dat geschien? Ant. Des morgens in den dauwe te wasschen, ende aen den wint te droogen.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 55: *so ainer xxx meill zu einem gutten fründt het...*

- 59 Raad. Waar moet men 't water alder-dierst-kopen? Antw. By de Weerden ende Wijntappers, wanneer sy water onder den wijn mengen; ofte by den Apotekers, alsoo zy gemeynlijk water by de gedistilleerde Dranken mengen, ende alzo verkoopen.
- 59b Raad. Waar moet men 't Water alderdierst kopen? Antw. By de Waerden ende Wijn-tappers, wanneer zy Water onder den Wijn mengen; of by den Apothekers, zo zy gemeynlijk Water by de gedistilleerde wateren mengen, ende alzo verkopen.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 58: Raet. Waer moet men dwater alderdierste coopen? An. By den weerden ende wijntappers, wanneer sy water onder den wijn of 't bier mengen, oft bij den apotekers, so sy gemeyn water by die gestileerde wateren menghen ende dat selue vercoopen.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 60.
- 60 Raad. Een geel tusschen twee witte beenen, wat mag dat zyn, onbetuynt sonder eenige handen, veel dichter dan ysere banden? Antw. Een Door van een Ey.
- 60b Raad Een geel tusschen twee witte beenen, wat mag dat zijn, onbetuyt zonder eenige handen, veel digter dan Yzere banden? Antw. Een doyer van een Ey.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 80: Raet. Een root tusschen witte beenen, wat mach dat zijn, onbetuynt sonder alle handen, veel dichter dan alle yseren banden? Ant. Een en doeyer in een ey.
Onbetuynt is misschien een vertaalfout van *ymbzeunt*, dus *omtuind*.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 141.
New Raetterschbu^echlinn 1590: D8r: Rath, Was ist das, Ein rotes zwischen weissen Bain, rath was mag dasselbig sein, ymbzeunt ohn alle hand, vil geheber dann alle Eysene band Antwort, Ein thotter im Ey.
- 61 Raad. Hoe zal men Vis of Vleesch zouten dat het goed blyven zal van 't eene Jaar in 't ander? Antw. Soutet op Nieuw-Jaars avond.
- 61b Raad. Hoe zal men Vis of Vleesch zouten dat het goed blyven zal van 't een Jaar in 't ander? Antw. Zout 't op een Nieujaars avond.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 92: Raet. Hoe salmen visch oft vleesch souden dattet goet blijuen sal van d'een jaer in dander? Ant. Soutet opten jaersauont, so blijft het goet tot op den anderen dach, dat nieuwe jaer.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 162; Bismark 2007: 60: variant: *Saltz am iars abent*.
Samuel van Huls, *Ms.*: Op nieuwjaersavond moet men 't vlees souden so blyft het van 't een jaer in 't ander versch.
- 62 Raad. Hoe soud gy uyt een sak van Koorn, alsoo 't gemalen wort, twee sacken Meel vullen van gelyke groote? Antw. Steekt twee sacken in malkanderen, en doet dan 't Meel daar in.
- 62b Raad. Hoe zoudy uit een zak vol Koorn, alzo 't gemalen word, twee zakken Meel vullen van gelyke groote? Antw. Steekt twee zakken in malkanderen, en doet dan 't Meel daar in.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 93: Raet. Hoe soudy wt eenen sac vol corens alsoo 't gemalen wort twee sacken meels vullen in gelycke groote? Ant. Steect twee sacken in malckanderen, ende doet dat meel dan daer in.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 163.
Nederlantschen Sterre-kycker 1710: XXVII. *Raetsel*. Hoe sout ghy uyt eenen Sack vol Corens gemaelen, / Twee Sackens Meels ghevult, van den Meulen haelen. 27. Met twee Sacken in malkanderen te steken, soo doet dan het Meel daer in.
- 63 Raad. Hoe wout gy u Nagelen aan u vingers korten datse in die weeke niet meer wassen en souden? Antw. Op den Saturdays avonds.
- 63b Raad. Hoe woud gy u nagelen aan u vingers korten datze in de weeke niet meer wassen en zouden? Antw. Op den Zaterdag 's avonds.
- 64 Raad. Wat gaat 'er op 't hooft in 't water en verdrinkt niet? Antw. De Nagels van een Rad ofte Wiel.
- 64b Raad. Wat gaat op 't hooft in 't Water en verdrinkt niet? Antw. De Nagels van een Rat ofte Wiel.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 104: Raet. Het gaet op sijn hooft in 't water ende en verdrinct niet? Ant. De nagels aen 't rat oft wiel.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 189; Taylor 187-189.
Nederlantschen Sterre-kycker 1710: XXVI. *Raetsel*. Wat gaet'er, ghelijck men dickwils siet, / Met 't hooft in 't water, noch en verdrinct niet? 26. De Naghels van de Wielen.
Samuel van Huls, *Ms.*: Spijkers van een rad' gaen op 't hoofd in 't water en verdrinken niet.

- 65 Raad. Welk zijn de kostelijkste en onnutste straat-beesemen? Antw. De lange slepende klederen der Vrouwen, die sy uyt hovaardy in 't slijk naar slepen.
- 65b Raad. Welk zijn de kostelijkste en onnutste straat-beesemen? Antw. De lange sleepende kleeren der Vrouwen die zy uit hovaerdye in 't slijk slepen.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 107: Raet. Welc zijn die costelijeste ende onnuttelijckste cleerbessesmen? Ant. Die lange slepen aen der vrouwen cleederen die sy opter aerden in 't slyc wt hoouerdije na sleypen.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 201.
Samuel van Huls, *Ms.*: De slepende rocken sijn de kostelyxte kleeibesems.
- 66 Raad. Welke Ambachts-lieden meest te vergeefs werken? Antw. De Kleeer-maakers, Schoen-maakers, Tesch-maakers, ende alle Naaysters, want die steken veel gaten, ende vullense met Garen wederom toe, also dat men 's avonds niet veel gaten zien en zal, die zy de dag gemaakt hebben.
- 66b Raad. Welke ambagts-lieden meest te vergeefs werken? Antw. De Kleermakers, Schoenmakers, Teschmakers, ende alle Naeisters, want die steken veel gaten, ende vullen met Garen wederom toe, also dat men 's avonds niet veel gaten zien en zal, die zy dien dag gemaakt hebben.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 114: Raet. Welc ambachtslieden aldermeest te vergeefs wercken? Ant. Die cleermaker, die schoenmaker, tesmaker, een borduerwercker, nayster, want die steken veel gaten, ende vullense met garen weder toe, also dat ghy des auonts niet veel gaten sien en sult, die sy dien dach ghesteken hebben; Braekman, *Clucht Boecxken* № 273: Raet. Wat ambachtslieden aldermeest tevergeefs wercken? Antwoort. Die cleermaker, teschmaker, borduerwercken ende nayster, want die steken veel gaten, ende vullense met garen weder toe, also dat ghy des auons niet veel gaten sien en sult, die sy dien dach ghesteken hebben.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 220.
- 67 Raad. Welk hand-werk aldermeest steelt? Antw. De Lepelmakers, Ketelaars en Pannemakers, ende al die ergens steelen aan maken.
- 67b Raad. Welk handwerk aldermeest steelt? Antw. De Lepelmakers, Ketelaars en Pannemakers, ende al die ergens steelen aan maken.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 115: Raet. Welck hantwerck aldermeest steelt. Antw. Die lepelmakers, die ketelaers, die pannen maken, die maken veel stelen.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 222.
Samuel van Huls, *Ms.*: Het lepelmakers etc. handwerk steeld allermeest.
- 68 Raad. Welk Ambagt agt zijn kinderen alderligst? Antw. Een Schilder of Beeld-snyder, die verkopen altemet haar Kinders om kleyn geld, ende zommige menschen is zijn Kind voor geen duysend gulden veyl.
- 68b Raad. Welk ambagt agt zijn kinderen alderligst? Antw. Een Schilder of Beeldsnyder, die verkopen al te met haar kinders om klein geld, ende sommige menschen zijn haar kind voor geen duyzend gulden veyl.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 117: Raet. Welck ambacht zijn de kinderen alderlichtste? Ant. Een schilder oft beeltsnijder, die vercoopen altijt haer kinderen om twee oft om dry schellingen, ende menich mensche en is zijn kint niet veyl om duysent gulden.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 224.
Samuel van Huls, *Ms.*: Schilders en beeldsnyders achten haer kinderen minst.
- 69 Raad. Die het maakt behoefet niet, die het koopt begeert het niet, die het gebruykt en weet het niet? Antw. Een Dood kist.
- 69b Raad. Die het maakt behoefet niet, die het koopt begeert het niet, die het gebruykt en weet het niet. Antw. Een Doodkist.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 119: Raet. Diet maect die en behoeues niet die coopt, en wils niet diet ghebruyckt en wetes niet. Ant. Een doot kiste.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 228; Taylor № 1728-1737.
Samuel van Huls, *Ms.*: Dootkist. / Die 't soeckt en begeert het niet, die 't maeckt en behoeft het niet, die 't behoeft, gebruijckt het en weetet niet.
Nederlantschen Hemel-meter 1701: XI. Raedtsel. Die het maeckt, en will'et niet, / Die het koopt, en ghebruyck'et niet, / En die het ghebruyckt, en weet het niet. 11. Een Doodt-kiste.
Nederlantschen Hemel-meter 1699: Raet. Die het maeckt, en wil'et niet, En die het besight, weet'et niet? Een Doodt-kiste.
Nederlantschen Sterre-kycker 1704: XLI. Raedtsel. Die het maeckt, en wilt het niet, Die het besight, weet het niet. 41. Een Doot-kiste.

- 70 Raad. Wie heeft groter vryheid, een Baartscheerder ofte een Maaijer die gras maayt? Antw. Den Maaijer, want die derft op de stoppels schijten, en dat derft den Barbier niet doen.
- 70b Raad. Wie heeft groter vryheid een Baardscheerder ofte een Maeijer die Gras maeid? Antw. Den Maeijer, want die derf op de stoppelen schyten, en dat derf den Barbier niet doen.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 120: Raet. Wie heeft die grootste vryheit, een baartscheerder oft een mayer die gras maeyt? Ant. Die mayer derf op zynen stoppelen schijten, dat en derf die baartscheerder niet doen.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 229.
P.P.C.D., *Achterklap* 1704: 74: Naer het scheren wat en mach eenen Barbier / Niet doen, dat eenen Boer mach doen alhier? — Eenen Boer mach synen dreck leggen in de stoppelen van het graen, dat hy gheraseert, of afghemaeyt heeft, den Barbier en mach syn ghevoegh niet doen op de stoppelen van den baert, die hy gheraseert heeft.
Nederlantschen Sterre-kycker 1713: XXXIII. *Raedtsel*. Raedt zyt ghy een goeden Raeyer, / Seght my, wie heeft meer pouvoir / ('k Spreeck buyten Recht-banck en Contoir) / Den Barbier oft wel den Maeyer? 33. Den Maeyer, want hy op de Stoppelen schijten magh, ende den Barbier niet.
- 71 Raad. Welk de langste dagen in 't Jaar zijn? Antw. Die de kortste nagten hebben.
- 71b Raad. Welk de langste dagen in 't Jaar zijn? Antw. Die de kortste nachten hebben.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 124: Raet. Welc die lanxste dagen in 't jaer zijn? Ant. De cortste nachten hebben.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 248.
Samuel van Huls, *Ms.*: Het is de langhste dach, die de kortste nacht heeft.
- 72 Raad. Een Boom met drie tacken, elken tack heeft vier nesten, ende in elken nest zijn seven jongen, en elcken jong heeft zynen naam byzonder? Antw. Het Jaar heeft twaalf maanden, de maand heeft vier weken, de weeke heeft seven dagen, elcken dag heeft zynen naam.
- 72b Raad. Een Boom met drie takken, en elken tak heeft vier Nesten, ende in elken Nest zijn zeven jongen, en elken jong heeft zyn naam byzonder? Antw. Het jaar heeft twaalf maanden, de maand heeft vier weken, de weke heeft seven dagen, elken dag heeft zynen naam.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 125: Raet. Eenen boom heeft .xij. tacken, ende elcken tac heeft vier nesten, ende in elcken nest zijn seuen iongen, ende elc heeft zynen naem bysonder? Ant. Dat iaer heeft twelf maenden, die maent heeft vier weken, die elcke heeft seuen dagen, ende elc heeft zynen naem.
Drie takken is een corruptie in de twee 18e-eeuwse raadselboekjes.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 255: *dreyzehn öst*; Bismark 2007: 92; Taylor № 1037-1038.
Raedtsel-Boecxken 1598 (Braekman 2004: 124): *Raedt*. Op nieuw Jaers dach sproeter eenen boom met twaelff vesten, ende twee en vijftich nesten, elck nest had seven jonghen, en elck jongh had een sonderlinghe naem? *Antwoordt* Het Jaer.
- 73 Raad. In wat Land zijn de hoogste Bergen? Antw. Daar de diepste dalen zijn.
- 73b Raad. In welk Land zijn de hoogste Bergen? Antw. Daar de diepste dalen zijn.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 126: Raet. In welcken lande zijn die hoochste bergen. ant. Daer die diepste dalen zhn (lees: zyn).
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 258; Bismark 2007: 93.
Samuel van Huls, *Ms.*: Daer de diepste dalen sijn, sijn de hoochste bergen.
- 74 Raad. Welk zijn de vrolijkste Vrouwen? Antw. Die zuygende kinderen hebben, want sy zingen dikwils als andere lieden slapen, want men gemeynlijk seydt: die een jong kind heeft die heeft een zingende Vrouwe.
- 74b Raad. Welk zijn de vrolijkste vrouwen? Antw. Die zuygende kinderen hebben, want zy zingen dikwils als andere lieden slapen, want men gemeenlijk zeid: die een jong Kind heeft die heeft een zingende Vrouwe.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 134: Raet. Welc de vrolijcste vrouwen zijn? An. Die kinderen suygen, want sy singen dicwils als ander lieden slapen. Want men gemeynelije spreekt: die een suygende kint heeft, die heeft een singende vrouwe.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 269.
Nederlantschen Sterre-kycker 1710: XXV. *Raedtsel*. Ieder vraegh' in 't ghemeyn, / Welck de vrolijckste Vrouwen zijn? 25. Die Kinderen suyghen, want sy singhen als andere slaepen.
Samuel van Huls, *Ms.*: Die krijtende kinderen hebben, hebben de vrolyxte vrouwen.
- 75 Raad. Wie was 'er eer geboren dan zyn Vader of Moeder? Antw. Adams Kinderen.
- 75b Raad. Wie wasser eer geboren dan zyn Vader of Moeder. antw. Adams Kinderen.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 139: Raet. Wie wasser geboren eer dan zyn vader ende moeder? Ant. Adams kinderen.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 276.

- 76 Raad. Welk mensch heeft het vierde deel van de weereld gedood? Antw. Cain, hy versloeg zijn broeder Abel, daar en leefde niemand dan sy twee en haar ouders.
- 76b Raad. Welk mensche heeft het vierde deel van de Wereld gedood? Antw. Cain, hy versloeg zynen broeder Abel, daar en leefde niemand dan zy twee en haar Ouders.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 140: Raet. Welc mensche heeft 't gheheel vierendel der werelt dedoot? Ant. Caym, hy versloech zynen broeder Abel, daer van en leefde niemand dan sy twee ende haer ouders Adam ende Eua.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 284; Bismark 2007: 94.
- 77 Raad. Of den baart eer geweest heeft of den Man? Antw. Den baart, want de Geyten ende andere Dieren zijn voor de Menschen geweest.
- 77b Raad. Of den baard eer geweest heeft ofte de Man? Antw. Den baard, want de Geiten ende andere Dieren zijn voor de menschen geweest.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 142: Raet. Oft den baert eer is gheweest oft de man? Antwoort. Den baert is eerst geweest, want de geyten ende ander dieren zijn voor de menschen geschapen geweest.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 289; Bismark 2007: 94.
Nederlantschen Hemel-meter 1699: Raet. Wat is eerst gheschapen den Man, of den Baert? Den Baert: want de beesten, onder de welke de Geyte met eenen Baert was, sijn voor de menschen gheschapen.
Nederlantschen Sterre-kycker 1710: XXXII. *Raeldtsel*. Raedt eens die het kan, / Wie is eerst gheweest den Baert of den Man. 32. De Geyte met haeren baert is'er eer gheweest als den Man.
Nederlantschen Sterre-kycker 1717: V. *Raeldtsel* (lees: *Raetsel*). Wat was'er eer, den Baert oft den Man, / Is'er iemandt die dit raeden kan? 5. Jae, de Geyte hadde eenen baert, ende die was voor den Mensch gheschapen.
Samuel van Huls, *Ms.*: De baerd is eerder geweest als de man. *De bocken*.
- 78 Raad. 't Is heus en wel gedaan, en voedt de gantsche Christenheyd, 't en wordt gebraden nog gesooden, nogtans wordt hem alle dagen spijs geboden? Antw. De borsten van Vrouwen die haar kinderen te suyen geven.
- 78b Raad. 't Is heus en wel gedaan, en voedt de gantsche Christenheid, en word gebraden nog gezoden, nogtans word hem alle spyze geboden? Antw. Borsten van Vrouwen die haar kinderen te zuigen geven.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 145: Raet. Het is hubs en wel gedaen, ende spijst die gansche Christenheyd, ende wort gebraden noch gesoden, nochtans wort van hem alle spijs geboden? Ant. Die borsten van eender vrouwen die suyen haar kinderen.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 301.
Nederlantschen Sterre-kycker 1710: XLVII. *Raeldtsel*. 't Is t' Huys en spijst'er veel, ten is ghebraeden noch ghesoden, / Nochtans wordt van hem alle spijs gheboden. 47. De Borsten van een Vrouwe die Kinderen suyen.
- 79 Raad. Wie heeft op zijn Moeder hout gehouwen? Antw. Adam, op dat aardrijk daar hy uyt gemaakt is.
- 79b Raad. Wie heeft op zijn Moeder Hout gehouwen? Antw. Adam, op dat aardrijk daar hy uyt gemaakt is.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 146: Raet. Wie heeft daer op zijn moeder hout gehouwen? Adam op dat aertrijc, daer hy wt gemaect is.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 306.
- 80 Raad. Wat mans Vrouwen zijn de alder profijtelijkste? Antw. De Kusters vrou, die luyt twee klokken met een zeel. Een Kleermakers vrou, die set twee knopen aan met een steel. Een Barbiers vrou, die nat twee baarden met een beken. Een Vleesch-houwers vrou, die hangt vier quartieren aan een nagel: Ende een Procureurs vrou, die schrijft twee Brieven met een Pen.
- 80b Raad. Wat Mans Vrouwen zijn de alderproffytelijkste? Antw. Een Kusters Vrouw, die luyd twee klokken met een zeel. Een Kleermakers vrouw die zet twee knopen aan met een steel. Een Barbiers Vrouw die net twee baarden met een bekken. Een Vleeschhouwers Vrouw die hangt vier quartieren aan een Nagel: ende een Procureur, die schrijft twee brieven met een Pen.
In de Deventer editie is dit raadsel aangevuld met een soortgelijke seksuele toespeling op een man. In de Leidse editie is dit aangepast naar *procureurs vrou*, waarbij de seksuele toespeling niet meer klopt.
Samuel van Huls, *Ms.*: Daer sijn vier proffijtelijske vrouwen in de werlt. / Een snijders, die set twee knopen aen met eene steeck. / Een barbiers, set twee baerden gelijk op met een beken. / En een vleijshouwers, hangt 2 paer billen aen eenen haeck. / Een costersvrow die luyt twee klokken met een zeel.
Roy, *Devinettes françaises du Moyen Age* № 508: Qui est le meilleur et le plus habille coustre que l'en treuve? — C'est le con, car a une corde il fait sonner deux cloches.

Een andere, economische oplossing is te vinden in Butsch, *Straßburger* № 291, en bij Braekman, *Clucht Boecxken* № 143: Raet. Welcke vrouwen den mans profijtelijcste sijn ende behulpelijcsten? Ant. Die rijcke die terstont steruen.

- 81 Raad. Welke is het schoonste lid dat de mensche heeft? Antw. Het schoonste is de Neuse, want de Neuse is het cieraad van 's menschen aansigt en leven.
- 81b Raad. Welke is het schoonste Lid dat de mensche heeft? Antw. Het schoonste Lid is de Neuse, want de Neuse is het cieraad van 't menschen aanzicht en Leden.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 186: Raet. Welck is dat schoonste lidt dat die mensche heeft? Ant. Dat schoonste lidt is die neuse aen des menschen lichaem; alsoo die sonne is aen den hemel, ende staet midden aen het firmamente, dat sy met haerder schoonheyt verlicht alle die werelt, alsoo verschoont die neuse des menschen aensicht.
Nederlantschen Sterre-kycker 1710: XX. *Raedtsel*. Welck is het schoonste Lit des Mensch, / Dat hy bewaert naer sijnen wensch? 20. Den Neus.
Nederlantschen Sterre-kycker 1714: XXXII. *Raedtsel*. Welck is het schoonste Lit des Mensch, / Dat hy bewaert naer sijnen wensch? 32. Den Neus.
- 82 Raad. Welke is het villeyngigste lid des menschen? Antw. De Tonge, diese niet wel bewaren en kan.
- 82b Raad. Welke is het vileinigste Lid des menschen? Antw. De Tonge, diese niet wel bewaren en kan.
Braekman, *Clucht Boecxken* № 323: Raet. Wat s het scherpste dinck? Antwoort. Die tonghe van eenen mensche.
- 83 Raad. Wat leeft 'er langst op 't Aardrijk? Antw. Den Arend, want met dat hy soo hooge vliegt, in de hitte der Zonnen, en de Lucht versch is, so is hy versch ende gevoed met de hitte der Zonnen, ende hy leeft daarom langer dan eenig Creatuyr die men weet.
- 83b Raad. Wat leeft'er lang op 't aardrijk? Antw. Den Arend. Want met dat hy zo hoog vliegt in de hitte der Zonne, en in de locht die versch is, zo is hy versch ende gevoed met de hitte der Zonne, ende hy leeft daarom langer dan eenig Creatuur die men weet.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 188: Raet. Wat leeft'er lang in aertrijck? Ant. Den arent, want met dat hy so hooge vliecht in de hitte der sonnen ende in de locht die versch is, soo is hy versch ende geuoet met die hitte der sonnen, ende hy leeft daeromme langer dan eenich creatuer die men weet.
- 84 —
- 84b NOTA. Veel proper Dierkens, fraai Amoureuksens, / Treden ook fraaikens ook moey en heuskens, / Het schijnt dat zy 't wel wagen zouwen, / 't Hart vol playsterkens met ydele beurskens, / Klein Kamenierkens, geen groter reuskens, / Die hen wel behagen wouwen, / Mogten zy ongeslagen trouwen: / Het is fraai dat hem een kan voegen, en ook dragen, / Dat hy zijn Lief mag genoeg, en behagen.
- 85 Raad. In wat maand zijn de Amoureuksens aldersiekste van liefde? Antw. Als men de Bloemkens plukt in de Mey-maand, want dan is de geneugelijkste tijd des Jaars.
- 85b Raad. In wat maand zijn de Amoureuksens alderziekste van liefde? Antw. Als men de Bloemkens plukt in de Mey-maand, want dan is de geneugelijkste tijd des Jaars.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 288: Raet. In wat maent zijn die amoureuksens aldersiecke van liefde? Ant. Als men die bloemkens pluct in de meymaent, want dan ist den ghenuechelijcsten tijdt des jaers.
Lit.: Braekman, *Clucht Boecxken* 25; Van der Poel, *Minneraadsels* 432.
- 86 Raad. Wie was 'er in dese weerelt die in twee buyken quam? Antw. De Propheet Jonas die was in zijns moeders buyk, en drie dagen ende drie nagten in den buyk des Walvis.
- 86b Raad. Wie was 'et in deze werelt die in twee buyken quam? Antw. De Propheet Jonas die was in zijns Moeders buyk, ende drie dagen ende drie nachten in den buyk van den Walvis.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 345: Raet. Wie wasser op deser werelt die in twee buycken quam? Ant. Dat was Jonas die propheet, die was in zijns moeders buyc ende dry daghen ende dry nachten in den buyc van den walvlsch.
Ander raadsel met eenzelfde thema en oplossing:
Samuel van Huls, *Ms.*: *Jonas in de walvis* / 't graf dat at / Die d'er in sat bad / 't graf dat leefde / Die der in sat beefde. *Ra.*
Mone, *Räthselsammlung*, 1838: 371 (KB Brussel *Ms. II 119*): Het graf dat at, / die daer in sat, bat, / het graf dat beefde (lees: leefde), / die daer in sat beefde. R. Jonas in den walvis.

- 87 Raad. Wie was den sterksten Worstelaar die men vant? Antw. Den Patriarch Jacob, die met den Engel worstelde.
- 87b Raad. Wie was de sterkste Worstelaar die men vandt? Antw. Den Patriarch Jacob, die met den Engel worstelde.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 347: Raet. Wie wasser die sterckste worstelaer die men vant? Antwoort. Dat was Jacob de patriarch die metten engel worstelde.
- 88 Raad. Welk was het eerste Schip dat op de Zee was vlottende? Antw. De Arke Noach.
- 88b Raad. Welke was het eerste Schip dat op de Zee was vloedende? Antw. De Arke Noach.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 348: Raet. Welck was het eerste schip dat op der zee vlottede? Antwoort. Dat was die arcke van Noë.
- 89 Raad. Wat isser scherper dan een Mes? Antw. De Tonge van een Vrouw die gram is.
- 89b Raad. Wat is scherper dan een Mes? Antw. De Tonge van een Vrouwe die gram is.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 352: Raet. Wat is scherper dan een schaers? Antwoort. Die tonge van een vrou die gram is.
- 90 Raad. Wat is heeter als vuur? Antw. Het herte van een toornig of gram Mensche.
- 90b Raad. Wat is heeter als Vuur? Antw. Het herte van een toornig of gram mensche.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 353: Raet. Wat is heeter dan vier? Antwoort. Dat herte van den mensche, wanneer 't met gramschap ontsteken is.
- 91 Raad. Welk heeft onder de Honden en Katten de geschikste jongen? Antw. De Honden, want die loopen in de Kerk ende de Katten niet.
- 91b Raad. Welk heeft onder de Honden en katten de geschikste jongen? Antw. De Honden, want die lopen in de Kerk ende de Katten niet.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 68: Raet. Welc va der, die honden ende katten, die eerlijeste kinder heeft? Ant. Die honden want sy gaen ter kercken, so en doen die katten niet, daer omme haer kinderen allegader bastaerden zijn.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 113.
- 92 Raad. Stondender soo veel Vroukens fijn, Alsser druppelen waters zijn in den Rijn, En dat u daar op was gesteld een boet, Om deselve daar over te brengen droogs-voet, Sonder brugge, schip, karre ofte wagen, Ik sal u prijsen kond gy my dat sagen? Antw. Geeft elken Vrou een druppel water op 'er rugge, so en blijft 'er geen water in den Rijn.
- 92b Raad. Stondender zo veel Vrouwkens fijn, Als 'er droppelen waters zijn in den Rijn, En dat u daar op waar gesteld een boet, Om dezelve daar over te brengen droogs voets, Zonder Brugge, Schip, Karre ofte Wagen, Ik zal u pryzen kondy my dat sagen? Antw. Geeft elke vrouw een druppel water op haar rugge, zo en blijft 'er geen water in den Rijn.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 282: Raet. Stonden daer so veel vrouwen fijn / alsser droppelen in den Rijn zijn, / waer v opgesteld een boet / den seluen ouer te voeren droochsvoedts, / sonder brugghe, schip, sledde, karre oft waghén, / ic prijse v vry, condy my dat seggen / hoe dat ghij 't soude beginnen? Ant. Geeft haerder yeghelijc eenen druppel op die tongen, so en blijfter geen water meer daer in.
Lit.: Butsch, *Straßburger* № 303.
- 93 Raad. Wat dink is 'er meer by de geliefkens geuseert, En dat 't alderminste profijt kan doen? Antw. Ydele woorden die nergens toe en deugen.
- 93b Raad. Wat dink is 'er meer by de Geliefkens geuseert, en dat alderminste profijt kan doen? Antw. Ydele woorden die nergens toe en deugen.
Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 289: Raet. Wat dinck isser meest onder de ghelieuekens gheuseert, ende dat minste profijt doet? Antwoort. Ydele woorden die geen reden by en brengen noch accoorde van liefden.
Lit.: Braekman, *Clucht Boecxken* 25; Van der Poel, *Minneraadsels* 432.
- 94 Raad. Of een Vrouw twee Mans lief had, en sy beyde voor haar stonden op een tijd, ende sy had eenen appel in de hand, hoe soude sy den appel haar lieden geven, dat d' een op d' ander niet jaloers en wort? Antw. Ik soude seggen goede Mannen, ik geve desen Appel ter liefden van hem diens ik bemin: soo weet niemand van hun beyde wie sy lief heeft.
- 94b Raad. Ofte een Vrouw twee Mans lief had, en zy beide voor haar stonden op een tijd, ende zy had eenen Appel in de hand, hoe zoude zy den Appel haar lieden geven, dat d'een op den anderen niet jaloers en word? Antw. Ik zoude zeggen, goede mannen ik geve dezen Appel ter liefde van hem die ik bemin, zo weet niemand van hun beide wie zy lief heeft.

Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 305: Raet. Oft een vrouwe twee mans lief hadde ende sy beyde voor haer stonden op eenen tijt, ende ghy hat eenen appel in v hant, hoe soudy desen appel henlieden geuen dat deen op d'ander niet ialours en worde? Ant. Ick soude segghen: goede mannen, ick gheue v twee desen appel ter eeren van hem dien ic meest beminne, soo en weet gheen van beyden wien ic meyne.

Lit.: Braekman, *Clucht Boecxken* 25; Van der Poel, *Minneraadsels* 432.

95 Raad. Wat is het minste dink der minnen, Dat meest den Minnaar sterkt van binnen? Antw. Een lieflijk aanschijn.

95b Raad. Wat is het minste dink der minnen, Dat meest de Minnaar sterkt van binnen? Antw. Een lieflijk aanzien.

Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 307: Raet. Wat is dminste dinck der minnen, / die meest den minnaar sterct van binnen? Antwoort. Een vriendelijck aensien.

Lit.: Braekman, *Clucht Boecxken* 25; Van der Poel, *Minneraadsels* 432.

Nederlantschen Sterre-kycker 1710: XVI. *Raetsel*. Wat is het minste dinck der minnen, / Die meest den minnaer sterckt van binnen? 17. Een vriendelijck aensien.

96 Raad. Wat is het alderquaadste te weten? Antw. De gedagten of 't herte van een mensche, het welk niemand weet dan God alleen.

96b Raad. Wat is alderquaadste te weten? Antw. De gedachten ofte herte van een mensche, het welk niemand weet dan God alleen.

Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 339: Raet. Wat is hetgene dat alderquaetste te weten is? Ant. Dat herte van den mensche oft die gedachten van den mensche, het welc niemant weten en can dan Godt alleene.

97 Raad. Welken Vogel is de gerechtigste, en nogtans heel sonder zang, maar kan wel lang gedenken zijnen mantel in de wind te hangen? Antw. Een Oyevaar geeft tiende van zijn Jongen, ende heeft geen Tonge dat hy zingen kan, ende zoekt de warme Landen, na de tijd des Jaars.

97b Raad. Welken Vogel is de gerechtigste, en nogtans heel zonder zang, maar kan wel lang gedenken zijnen mantel in de wind te hangen? Antw. Een Oyevaar geeft tiende van zijn jongen, ende heeft geen Tonge dat hy zingen kan, ende zoekt de warme Landen, na den tijd des Jaars.

Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 21: Raet. Welcken vogel is die gerechtichste ende nochtans geheel sonder sprake, maer can wel lange gedencken zijnen mantel na den wint te hangen? Ant. Een oyeuaer die geeft thienden aan zijnen iongen, ende en heeft geen tonge, dat hy singt oft spreekt, ende soect die werme landen na den tijt des jaers.

Lit.: Butsch, *Straßburger* № 94.

98 Raad. Wat gaat 'er tot aan den Hemel boven de gebergten? Antw. De tranen der arme bedrukte ende verdrevene Menschen die seer benauwt zijn, der Weduwen en Wesen, dat klimt tot God in den Hemel.

98b Raad. Wat gaat 'er tot aan den Hemel boven de bergen? Antw. De tranen der arme, bedrukte en verdreven menschen, die zeer benauwt zijn, der Weduwen en Weezen, dat klimt tot Godt in den Hemel.

Bron: Braekman, *Clucht Boecxken* № 40: Raet. Welc water gaet tot aen den hemel bouen alle geberchten? Ant. Dat weenen der arme ende bedructe menschen die daer verdruct worden, ende weduwen en weesen, dat comt tot Godt in den hemel.

Lit.: Bismark 2007: 507 № 17.

New Ra'tterschbu'chlinn 1590: B6r: Rath, Welches Wasser geht biß an Himmel, über alle Berg? Antwort, das weinen der vndertruckten, betregnten vnnd beschwerten armen Leüt, Wittwen vnd Waysen, dringt biß für Gott in Himmel.

99 Raad. Schoon ben ik van kleur, maar stinkend van geur, Ik geef vreugd en pijn; wat ik grijp is mijne, vat my met de hand, zo word sy te schand, Dat dood is moet geven, waar door ik blijv' leven. Antw. De Vlamme des viers.

Bron: *Uitgelezene Raadzelen* 17XX: 14: 14. Raadzel. Schoon ben ik van kleur, / Maar stinkend van geur. / Ik geef vreugd en pyne. / Wat ik gryp is myne. / Vat my met de hand, / Zo word zy te schand. / Dat dood is moet geven, / Waar door ik blyv leven. — Oplossing. *De Vlamme*.

Huishoudelyke Hollandsche Jufferlyke Almanach 1793: 10: 14. Raadzel. Schoon ben ik van kleur, / Maar stinkend van geur. / Ik geef vreugd en pyne. / Wat ik grijp is myne. / Vat my met de hand, / Zo word zy te schand. / Dat dood is moet geven, / Waar door ik blyv leven. — Oplossing. *De Vlamme*.

100 Raad. Hoe ruwer hoe meer dat ik slijt, Ik word bemind om dat ik bijt: En ben goed tot veele zaaken, Maar zagter dan ben ik te laken. By vele groten ben ik klein, ik ben tot vermaak en medecein, Groot ben ik best by de geringen, die my veel meer den huid afwringen. Ik leefde nooit, nogtans ik zing, en ben aldus een wonder ding. Antw. Een Rasp.

Bron: *Uitgelezene Raadzelen* 17XX: 11: 11. Raadzel. Hoe Ruwer, hoe meer dat ik slyt. / Ik word bemind om dat ik byt: / En ben goed tot zeer veele zaaken, / Maar zagter dan ben ik te laken. / By veele grooten ben ik klein; / Dien tot vermaak en Medicein. / Groot ben ik best by de geringen, / Die my veel meer den huyt afwringen. / Ik leefde nooit, nogtans ik zing: / En ben aldus een wonder ding. — Oplossing. *Een Rasp*.

Huishoudelyke Hollandsche Jufferlyke Almanach 1793: 10: 11. Raadzel. Hoe Ruwer, hoe meer dat ik slyt. / Ik word bemind om dat ik byt: / En ben goed tot zeer veele zaaken; / Maar zagter dan ben ik te laken. / By veele grooten ben ik klein; / Dien tot vermaak en Medicein. / Groot ben ik best by de geringen, / Die my veel meer den huyt afwringen. / Ik leefde nooit, nogtans ik zing: / En ben aldus een wonder ding. — Oplossing. *Een Rasp*.

- 101 Raad. Het Aardrijk is mijn Vaderland, alwaar ik ben gezaaid, geplant, in Oost en West, in Zuid en Noorden, men nooit van nutter zaaken hoorden. Men ploegt mijn Land te aller tijd, geen Jaartijd my daar van bevrijd, Men werpt het zaad op dunne Aarde, daar het zig zelven mede paarde. Ik ben seer vlug, mijn zaad is zwart, klein is mijn lijf, maar groot mijn start. Vijf werklîen doen my henen streven, door een kanaal berooft van leven. Antw. Het Schrift.

Bron: *Uitgelezene Raadzelen* 17XX: 2: 2. Raadzel. Het Aardryk is myn Vaderland, / Alwaar ik ben gezaaidt geplant. / In Oost en West, in Zuid en Noorden, / Men nooit van nutter zaak en hoorden. / Men ploegd myn Land ten aller tyd, / Geen Jaarty my daar van bevryd. / Men werpt het zaad op dunne Aarde, / Daar het zig zelve, mede paarde. / Ik ben zeer vlug, myn zaad is zwart, / Klein is myn Lyf, maar groot myn start. / Vijf werklîen doen my henen streven, / Door een kanaal berooft van leven. — Oplossing. *Het Schrift*.

Huishoudelyke Hollandsche Jufferlyke Almanach 1793: 2: 2. Raadzel. Het Aardryk is myn Vaderland, / Alwaar ik ben gezaaidt geplandt. / In Oost en West, in Zuid en Noorden, / Men nooit van nutter zaak en hoorden. / Men ploegd myn Land ten aller tyd, / Geen Jaarty my daar van bevryd. / Men werpt het zaad op dunne Aarde, / Daar het zig zelve, mede paarde. / Ik ben zeer vlug, myn zaad is zwart, / Klein is myn Lyf, maar groot myn start. / Vijf werklîen doen my henen streven, / Door een kanaal berooft van leven. — Oplossing. *Het Schrift*.

- 102 Raad. Wy zijn net twintig in 't getal, altoos vry plat, rond by geval, Wy kunnen self niet eens vermijden, dat men ons als bomen moet snijden, een kleine kring en zwart in 't rond, beneemt men ons op yder stond; Dit doet men sonder ons te deeren, nogtans men ons niet kan ontbeeren. Antw. De Nagels aan Vingers en Teenen.

Bron: *Uitgelezene Raadzelen* 17XX: 197: 252. Raadzel. Wy bennen twintig in getal, / Altoos vry plat, rond by geval; / Wy kunnen zelv's niet eens vermyden, / Dat men ons moet als boomen snyden; / Een kleine kring en zwart in 't rond, / Beneemt men ons op ieder stond; / Dit doet men zonder ons te deeren, / Dewyl men ons niet kan ontbeeren. — Oplossing. *De Nagels*.

- 103 Raad. Al praat men van Eool, de Koning aller winden, die is niet meer als kool, Die nergers (lees: *nergens*) is te vinden, De zoete Zomer-windt om eene maagt te koelen, by my haar oorspronk vindt, die doe ik haar gevoelen, wanneer dit schone beeld, met my so luchtig speelt. Antw. Dit kunnen de Dames en Juffertjes raden.

Bron: *Uitgelezene Raadzelen* 17XX: 111: 146. Raadzel. Al praat men van Eool, / De Koning aller winden, / Dit is niet meer als kool, / Die nergens is te vinden. / De zoete Zomer-Wind, / Om Amaril te koelen, / By my haar oorspronk vind; / Die doe ik haar gevoelen. / Wanneer dit schoone Beeld, / Met my zo luchtig speeld. — Verklaring. Het schoone Jufferschap, dat daar geduurig mede speeld, zal dit luchtig werktuig ligtelyk konnen Raaden. — Oplossing. *Een Wayer*.

- 104 Raad. Mijn wesen is van louter staal, en 'k ben zo stijf gelijk een paal, Mijn Meester kan my niet ontbeeren, wanneer hy moet een ander deeren, Mijn scherpe punt, die is gemunt; Op Mannen en op Vrouwen, om hen veel nut te brouwen. Mijn Meesters onbermhertigheid, door my een bloedbad toebereid. Ik kan wel nodig wesen, om zieken te geneesen. Maar om te prikken op den duur, Valt dikwils zuur; van die zich aan mijn punt gewennen, en sonder het gevaar te kennen. Aldus so ben ik quaad of goed: By een liefhebber van het bloed, om dat een nieuwe loop te geven, aan anderen beneem ik 't leven? Antw. Een Chirurgijns Lancet.

Bron: *Uitgelezene Raadzelen* 17XX: 162: 211. Raadzel. Myn weezen is van enkel staal, / En ben zo styf gelyk een paal. / Myn Meester kan my niet ontbeeren, / Wanneer hy moet een ander deeren. / Myn scherpe punt, / Die is gemunt, / Op Mannen en op Vrouwen / Om hen veel nut te brouwen. / Myn Meesters onbarmhertigheid, / Door my een bloedbad toebereid. / Ik kan wel nodig weezen, / om Zieken te geneezen; / Maar om te prikken op den duur / Valt dikmaals zuur, / Van die zich aan myn punt gewennen, / En zonder het gevaar te kennen. / Aldus zo ben ik quaad of goed: / Ben een Liefhebber van het Bloed, / Om dat een nieuwen loop te geeven. / Aan anderen beneem ik 't leven. — Oplossing. *Een Lancet daar men meede Ader-Laat*.

- 105 Raad Ik heersch in alle Landen, by 't Man en Vrouwelyk geslagt, dat het nu voor een misdaad agt, ten minsten voor een schande, dat men my laakt, mijn kruiden wraakt, de allergrootste Heeren; Het Jufferschap zo jong als oud, Het zy gehuwd of ongetrouwd, my hand'len en begeeren. Van fraje steen, van Elpenbeen, doet men mijn lijf verciere; van Goud of Silver fraay doorwrogt, en tot een duuren prijs gekogt, de Vacht van een der Dieren, Een schoon Juweel, dat word mijn deel, en fraje Schilderyen, d' Uitwerking is van grote kunst, of wel beloningen van gunst, om Minnaars te verblyen. Zo gy my vind, en my bemind, zal ik u laten proeven, het geen de reuk en Neus bekoord: Maar Raad gy niet gelijk 't behoord, dan moet gy u bedroeven? Antw. Een Snuftabaks-doo.
- Bron: *Uitgelezene Raadzelen* 17XX: 163: 213. Raadzel. Ik heersch in alle Lande, / By 't Man en Vrouwelyk geslacht, / Dat het nu voor een misdaad acht; / Ten minsten voor een schande, / Dat men my laakt, / Myn Kruiden wraakt. / De allergrootste Heeren; / Het Jufferschap zo jong als oud, / Het zy gehuwd of ongetrouwd, / My hand'len en begeeren. / Van fraaije steen, / En Elpenbeen, / Doet men myn Lyf verciere; / Van Goud of Zilver fraai doorwrogt, / En tot een duuren prys gekogt, / De Vacht van een der Dieren, / Een schoon Juweel, / Dat word myn deel, / En fraaije Schilderyen, / D' uitwerking is van groote kunst, / Of wel beloningen uit gunst, / Om Minnaars te verblyen. / Zo gy my vind, / En my bemind, / Zal ik u laten proeven, / Het geen de Reuk en Neus bekoord: / Maar Raad gy niet gelijk 't behoord, / Dan moet gy u bedroeven. — Oplossing. *Een Snuyf Tabaks Doos*.
- 106 Raad. Nu ben ik klein dan wederom groot, Dien tot cieraad meer als in noodt, Mijn zwarte kleur geen schoonheit heeft, Aan iemant nogtans schoonheit geeft, Ik geef dan dat ik niet besit, Dewyl mijn zwart strijt met het wit? Antw. Een Moesje in 't aangezigt van een Juffrouw.
- Bron: *Uitgelezene Raadzelen* 17XX: 47: 64. Raadzel. Nu ben ik klein dan wed'rom groot, / Dien tot Cieraad meer als in nood, / Myn zwarte kleur geen schoonheit heeft; / Aan iemant nogtans schoonheit geeft. / Ik geef dan dat ik niet bezit; / Dewyl myn zwart stryd met het wit. — Oplossing. *Een Moesje*.
- 107 Raad. Tusschen hier en Romen, staan zeven hooge boomen, 't Is geen Ipen nog geen Essen, gy zult het niet raden al waart gy met u zessen; Kunt gy het raden ik zal u een Hoentje braden, Kunt gy het denken ik zal u een kanne Bier schenken? Antw. De Zeven-ster.
- Mone, *Räthselsammlung*, 1838: 371 (opgetekend door Serrure te Antwerpen): Tusschen hier en Roomen / staan zeven hooge boomen, / 't zyn geen eiken of 't zyn geen essen, / ge zullet niet g'raejen. Al wordi gezesse. *Die sieben alten Planeten*.
- Waling Dijkstra, *Frieslands Volksleven I* 1895: 260: Tusschen hier en Romen, / Daar staan zeven boomen / Ze benne geen eeken en geen essen, / Je zult et niet raden al ben je met je zessen. / Asje 't rade / Zal ik je 'n hoentje brade. / As je 't bedenke / Zal ik je 'n glas bier inschenke. *De Groote beer of Goudenwagen*.

Indices

Oplossingen:

1	Zegel met brief	37	Kleerborstel	73	(Hoge bergen, diepe dalen)
2	Eva (korte versie)	38	Test in een stoof	74	(Vrolijkste vrouwen)
3	Schrijven	39	Pot	75	Adams kinderen
4	Zon, maan, wind	40	Boter (uitdrukking)	76	Cain
5	Eikeboom	41	Kers	77	(Baard van man en geit)
6	Spiegel	42	Speld	78	Borsten van zogende vrouwen
7	Zon	43	Bed	79	Adam
8	Slijpsteen	44	Tol	80	(“Profijtelijkste” vrouwen)
9	Wijzer van de klok	45	Werptol	81	Neus
10	Cain	46	Gegeten brood	82	Tong
11	Geschreven brief	47	(Meelzakken bij de banden)	83	Arend
12	Koekoek	48	(Triade “schandelijksten”)	84	(Gedicht)
13	Haan	49	Tong	85	(Minneraadsel)
14	“Eenbeen”	50	Gratias	86	Jonas
15	Sneeuw die smelt door de zon	51	(Water in de schoenen)	87	Jacob
16	Okkernoot	52	(“Alderbest” voegen)	88	Ark van Noach
17	Schip op het water	53	Bij	89	Tong
18	Geruste/goede conscientie	54	Dauw	90	Toorn
19	Zeef	55	(Een oog ziet meer dan twee)	91	(Honden of katten)
20	Hel	56	(Afkoelen van warme wijn)	92	(Vrouwtjes over de Rijn)
21	Mier	57	(Getimmerd of afgebroken)	93	(Minneraadsel)
22	Honingbij	58	(In dauw en wind)	94	(Minneraadsel)
23	Moordenaar naast Christus	59	(Duurste water)	95	(Minneraadsel)
24	Zon	60	Dooier van een ei	96	(“Alderquaadste”)
25	Druif	61	(Zouten op oudjaar)	97	Ooievaar
26	Maagdelijkheid	62	(Twee zakken over elkaar)	98	Tranen der armen
27	Joseph	63	(Knippen op zaterdag)	99	Vlam
28	Schrijven	64	Nagel aan een wiel	100	Rasp
29	Schoen	65	(Slepende kleding als bezem)	101	Schrift
30	Kleermakers schaar	66	(Naaïen is vergeefs ambacht)	102	Nagels aan vingers en tenen
31	Honingbij	67	(Stelen)	103	Waaier
32	Judas	68	(Ambacht veilt kinderen)	104	Lancet
33	De dood	69	Doodskist	105	Snuiftabaksdoos
34	IJs	70	(Baardscheerder en maaier)	106	Mouche
35	Room	71	(Lange dagen, korte nachten)	107	Zevengesternte
36	Drinkglas	72	Jaar, maand, dag		

Omschreven oplossingen en aanduidingen zijn tussen haakjes geplaatst.

Herkomst raadsels:

Clucht Boecxken (ed. Braekman): 1, 3-6, 11-17, 24-27, 47-51, 53-62, 64-79, 81, 83, 85-98.

Roemer Visscher, *Brabbeling* 1614: 34, 36-38, 41, 43.

Uitgelezene Raadzelen 17XX: 99-106.

Raadsels (en soms antwoorden) met een gelijke formele structuur van drie rijmende regels (mogelijk afkomstig uit eenzelfde bron): 7-10, 18-23, 32-33.

Raadsels met eenzelfde oplossing: 3 & 28 (pen); 11 & 101 (schrift, schrijven); 10 & 76 (Cain); 22 & 31 (honingbij); 44 & 45 (tol); 49 & 82 (tong).

Raadsels met een andere oplossing voor dezelfde vraag: 20 & 33 (begin zonder einde).

Soorten raadsels:

Afgezien van de eigenlijke raadsels, die het te raden onderwerp verhullend omschrijven:

Scherts vragen/strikvragen: 40, 47, 51, 55-59, 61-63, 65-68, 71, 73-74, 77, 91-92.

Raadsels met een bijbels thema: 2, 10, 20, 23, 27, 32-33, 50, 75-76, 79, 86-88, 98.

Raadsels met een wijsgerig thema: 18, 48-49, 52, 81-82, 89-90, 96.

Kennisvragen: 83, 97.

Minnerraadsels: 84 (gedicht), 85, 93-95.

Seksueel getinte raadsels: 26, 42, 80.

Scatologische raadsels: 46, 70.

Letterraadsels: 39

Nummers van de raadsels uit het *Clucht Boecxken* (ed. Braekman):

In de volgorde waarin ze in de drie raadselboekjes voorkomen:

15, 25, 26, 33, 35, 52, 63, 64, 73, 77, 85, 94, 103, 279, 144, 151, 89, 1, 12, 14, 16, 20, 42, 45, 50, 51, 55, 58, 80, 92, 93, 104, 107, 114, 115, 117, 119, 120, 124, 125, 126, 134, 139, 140, 142, 145, 146, (143), 186, 188, 288, 345, 347, 348, 352, 353, 68, 282, 289, 305, 307, 339, 21, 40

In de oorspronkelijke volgorde van het *Clucht Boecxken* (ed. Braekman):

1, 12, 14, 15, 16, 20, 21, 25, 26, 33, 35, 40, 42, 45, 50, 51, 52, 55, 58, 63, 64, 68, 73, 77, 80, 85, 89, 92, 93, 94, 103, 104, 107, 114, 115, 117, 119, 120, 124, 125, 126, 134, 139, 140, 142, (143), 144, 145, 146, 151, 186, 188, 279, 282, 288, 289, 305, 307, 339, 345, 347, 348, 352, 353

Verschillen tussen de drie raadselboekjes:

Nº	Nieuw Raadsel-boekjen SAB 100 D 60	Nieuw Raadsel-boek UBL: 1032 K 43: 9	Nieuw Raadsel-boek KB: KW 174 K 55: 2	Bron: Clucht Boecxken (ed. Braekman)	Bron: Roemer Visscher
1	bleek en bloot	kleyen en bloot	klein en bloot	cleyn en bloot	
2	dag	jaar	dagh		
3	zo word	word	word	so wert	
3	eenen	Den eenen	Den eenen	den eenen	
4	haar	Haren	Haren	haren	
4	Mane	Maan	Maan	mane	
5	de levende	de levende	levende	den leuendigen	
6	Al 't gene	Al 't geen	Al 't geen	Alle tgene	
6	wattet	wat elk	wat elk	wat het	
6	mede deel	mededeel	mede deele	mede deel	
7	word al	wort van al	word van al		
7	een eynde kan	ten eynde sal	ten eynde sal		
8	hy zelve	hy	hy		
8	hen	hem	hem		
8	subtiyl en scherp	subtiyl en scherp	subtiyl		
8	t'allen	t'aller	t'aller		
8	hoge en lege	hooge en leege	hoog en leege		
8	mogen	—	—		
9	Natien	natie	Natie		
9	ter	ter	ten		
9	en zegt	segt	segt		
9	zelfs altijd	selfs een	selfs een		
9	aan	van	an		
10	eerste quaad	quaatste	quaadste		
10	moordadigheid	moordadigheyt	Moordigheid		
10	wezende	Zijnde	Zijnde		
10	op Wereld	op de weerelt	op de Wereld		
14	liet leggen	liet leggen	leggen liet	liggen liet	
14	dien	hem	hem	den seluen	
14	Drie-voet-stoel	drie-voet-stal	drie-voet-stal	Dryvoetstoel	
15	Het	'Er	Daar	Het	
15	Snee	Sneeu	Sonne	Sneeu	
15	en	ende	ende	Ende	
16	Ooker-noot	Oockernoot	Oocker-Noot	Noot	
16	aan een	aan een	aan den	op eenen	
18	by avont	tot den avont	tot den avond		
18	geruste	geruste	goede		
19	eenvuldig	verduldig	verduldig		
19	verlaat	hatet	verlatet		
19	onderwinnen	ondervinden	ondervinnen		
19	ziften zijn	met de Sifte haar	met de Sifte haar		
20	verzeer	hertzeer	verseer		
20	door	tot	tot		
21	geleerd word	geleerd werd	geleerd		
21	Miere	Mier	Mier		
23	Lot	loon	Loon		
25	Het schenkte	Wat schenkte	Wat schenkte	Het schickte	
25	een Druyve	een druyve	in een Duyve		
26	(maning)	(maning)	—	—	
27	Christum	Christus	Christum	Christum	
28	ben ik bloot	word ik bloot	word ik bloot		
28	ik leef en ben ik niet	ik leef en ben ik niet	ik niet		
28	groot wonders	groot wonders	wonders		
29	Schoen	Schoen	Schoe		
30	gape	gaap	gaap		
31	een kostelijke	die kostelijke	de kostlijkste		
31	goed	zoet	soet		
31	Honing-bye	Honing bye	Honing-bye		
33	meeste elende	meeste ellende	meeste ellende		
33	Die bitter dood	De bitt're dood	De bitt're dood		
35	dan	als	dan		
35	hier te Land	in 't Land	in 't Land		
35	af voort	van afvoort	van af voort		

Nº	Nieuw Raadsel-boekjen SAB 100 D 60	Nieuw Raadsel-boek UBL: 1032 K 43: 9	Nieuw Raadsel-boek KB: KW 174 K 55: 2	Clucht Boecxken (ed. Braekman)	Roemer Visscher
36	nooit	niet	niet		noyt
36	(vijf verzen weg)	(vier verzen weg)	(vier verzen weg)		
36	aanvoerder	aanvoerder	aanvoerder		aendiender
	van een verdryver	en verdryver	en verdrijver		vande verdryver
37	wilde woud	wilde woud	wilde		wilde Wout
37	in zijn gemak	in zijn gemak	in de sak		in zijn ghemack
38	niet dray	niet vrey	niet drey		met een drey
38	Oven	Oven	Ovent		
38	Test in de Stoof	Test in een Stoof	Test in een Stoof		Een Stoof
39	verstaan	bestaan	bestaan		
40	—	maar in de Kramers mars niet	maar in de Kramers mars niet		
41	heet	hart	heet		hert
41	Caroliger	Coraliger	Caroliger		Coralijcker
41	Vel	fel	vel		vel
41	mijn lief	mijn lief	mijn lijf		U Lief
41	kaersse	Kersse	Keersse		Kerse
42	Spelle	Spelde	Spelde		
43	een vreugt	een vrugt	een vrugt		om vrucht
43	de lucht	der lugt	der lugt		
44	luijgheid	luyigheid	luyheyd		
44	niet voort	niet voort	voort		
45	—	of batting	of battig		
46	kop	krop	—		
47	vergaderen	vergaaren	vergaderen	Vergaderen	
47	Band.	banden	banden.	banden.	
50	hoogste	grootste	hoogste	Hoochste	
55	—	aan hem		—	
58	dertig	dertig		eenendertich	
59	wateren	Dranken		Wateren	
60	onbetuyt	onbetuynt		onbetuynt	
60	doyer	door		doeyer	
66	vullen	vullense			
72	drie takken	drie tacken		xij tacken	
78	alle spyze	alle dagen spijs		alle spijs	
80	net	nat			
80	Procureur	Procureurs vrou			
81	Leden	leven			
83	in de locht	de Lucht versch is		in de locht	
	die versch is			die versch is	
84	—	—			
88	vloedende	vlootende		Vlootende	
89	mes	mes		schaers	
92	waar	was		waer	
92	rugge	rugge		Tongen	
95	aanzien	aanschijn		Aensien	
98	bergen	gebergten		Geberchten	

In alle drie de boekjes:

ontbreekt de passage over de waarheid (1) die reeds corrupt is in het *Clucht Boecxken*;
ontbreekt de passage *vaart over de levenden* in het raadsel over de eikeboom (5).

Een nyeu cluft= boeckē: inhoudende veele

schone Vraghen ende Antwoorden/ in maniere van
gheraetsels. Vergadert tot dyuersche oude
boecken/ ende is seer genuetchlyck om
lesen om droefheyt en melancolye
te verdrÿuen.



Ghedrukt tot Leyden by my Jan Mathijs zoon
gheswooren boeckdrucker woonende op d'ye
Hofgracht. Ende men salte te coope vinden
tot Amsterdam ten huysse van
Henrich Helberts zoon.

1576.

**Dit boeckken is gheintituleert. Een n^{ieu}
clust boeckken/is gheuiscert ende gheappro
beert van Meester Jasper de Mere li
cenciaet in der Godhepdt / van
der. K. M. daer toe ghe
committeert.**

Onderteechent Boudervijns.



Totten goetwillighen Leser.

Beminde Leser/in dit boeckken siddi vindaen veel schoonder ende genuelicker raetselē wt veel boeckkens te samē vergadert/ om swaermoedighe geesten te verlichten. Met veel schoonder amozeuſe raetselen/ tot leeringhe van alle amozeuſe geesten/ hoe si repne liefde sullen dragen sonder eenighe vilonie/ niet tot schimp oft achterdeel vā yemant/ in dien sijt verstandelijc lesen / want ghelijc de hē die buytēste verwe oft coluer der bloemen geen gaede en slaet/ maer soect alleen dpe soericheyt des hōnicks ende tprofijt vā twas/ dat neemt si wech/ en laet die bloemkens onghequetst. Also die dit boeckhē lesen/ dpe en sullen die verwe der bloemen / dat is de raetselen in haer seluen niet achten / maer alleene de goede leeringhen daerinne beghepen / ende suppen daer wt dat hem profiteren mach/ tot wel varen haerder sielen ende des lichaems. Blijft den heere beuolen. Amen.

M. H.

der armen ende bedrucker menschen die daer
verdruet wordē/ende weduwē en weesen/ dat
climpt tot Goode inden hemel.

Raet. Hoe diep ist hoochste vander zee tot
inden gront. Ant. Mer eenen steenwerp.

Raet. Welck is threetske en onsochlickste
water/om daer ouer te gaē. Ant. Den dauwe

Raet. Wat isser van sinder moeder gheboor-
ren/ende baert daer na sinder moeder weder
omme. Ant. Wt water wordt ijs/wt den ijsē
wordt wederom water.

Raet. Wat heeft des morghens vier voeten
des middaechs twee/des nachts drie. Ant. De
mensche cruppt in sijn ionchept op handen en-
de voeten/int middel sijn leuens gaet hi rechte
in sijn ouderdom gaet hy met eenen stock/ dat
sijn met dype voeten.

Raet. Welck fiet daer alder meest vanden
tween/die mer een ooghe en heeft/oft die daer
twee ooghen heeft. Ant. Dye een ooghe heeft
fiet twee ooghen aenden anderen/ en dye twee
ooghen heeft/en can mer een ooge sien/ want
hy en heeft mer een.

Raet. Wat gaet daer int houdt bi ten/ende
weder wt schuten. Ant. Een spinkelboor.

Raet. Wat hout isser alder meest in e groot
bosch. Ant. Groen en dorre/crom ende recht.

Raet. Welck ist ghetrouste dier. Ant. Een
lupse/ si laet haer seluen met haren meester aē
der ghalghen hanghen.

Raet.

Matthias volute den hert dyt. bock
130. de dyntz vintz. Je soll em veldes.
Ros in venta et non respicienda est quasi
farta. Das is so velle geprest.
Ein Smick das dar gemindt wert.
vnde: dat int nicht veldt vintz. dyt
is fa. de hert so is so velle oft
plotte lufft. ¶
Si quis vult scire cum plures liber
iste in esenborga est. natus Matthias
volute est ipse vintz. ¶ # ¶